SOMMAR-FERIER I RÖM

GUST. F. JOHNSON

1648
OAK ST HDSE
P. Benson Book & Music
STORE
1226 Wash. Av. So. Minneapolis

Sommarferier

I

ROM

Minnen och anteckningar från en ferieresa sommaren 1907, innefattnde besök i St. Mikael, Gibraltar, Alger, Neapel, Pompei, Söndagsskolkongressen i Rom, Florens, Venedig, Milan och Schweiz.

AF

GUST. F. JOHNSON.

TRYCKT HOS J. V. MARTENSON, 207 OAK STREET, CHICAGO

INLEDNING.

ET var en stormig vårdag för omkring 25 år sedan, då ångaren "Republic", förande några hundra emigranter till New York, midt ute på hafvet mötte ett drifvande vrak. I 36 timmar följde ångaren det gamla vraket, och lyckades rädda de 48 halfdöda stackare, som i flera dagar sett sig så godt som förlorade. Bland de räddade var en gammal sjöman, som varit i sju skeppsbrott, hvilkens berättelser om hvad han sett på haf och land alltid samlade omkring honom en intresserad åhörareskara. Bland skaran syntes tvenne små emigrantgossar, af hvilkas oskrymtade beundran den gamle kröntes till hjälte. En afton hade de små ett förtroligt samtal, då den ene — i hvilken läsaren får igenkänna författaren — delgaf den andre sina framtidsplaner och drömmar. "Då jag kommer till Amerika", förklarade han, "skall jag tjäna mycket penningar och ha en riktig häst, och när jag blir stor skall jag resa öfverallt och se världen, som den gamle sjömannen talar om, och jag skall se Jerusalem och Mexico och Afrika och Niagara och allting." Min åhörare visade en behörig vördnad för mina storslagna planer och berättade med passande bäfvan för sin mor om mina djärfva tilltag. Så fick min mor nys om hvad hennes gosse ämnade taga sig till, och hon berättade det för hela ressälsskapet, med den påföljd,

att jag blef föremål för mycken retsam munterhet. Jag teg, bet samman tänderna och tänkte: "Vänta bara; jag skall visa dem, jag, en vacker dag."

Det var barndomstiden det. Ack hvad barndomen och våren drömmer ljufliga drömmar! Hvad mer om de aldrig förverkligas? Drömmandets ljuflighet är lön nog. Har jag icke "tjänat mycket pengar och blifvit rik", så har jag åtminstone några gånger haft "en riktig häst", och har jag icke sett Jerusalem och Afrika, så har jag dock många kära minnen från hafvet och der bortom, från söderns slätter och vesterns berg....

Men det där barndomsminnet kom lifligt tillbaka, då jag började tänka på en resa till Rom. Skulle jag verkligen få se den gamla världsstaden vid Tibern, där så mycket af världshistoriens drama och komedi har utspelats, där heliga och martyrer såväl som tyranner och antikrister hafva ristat sina minnesrunor? Det syntes mig rent af vanvördnad att ens tänka på, att jag, en vanlig hvardagsmänniska, skulle besöka helgonens stad, som för känslan låg, icke blott i en annan världsdel utan i en annan värld. Jag log och tänkte: "Nu drömmer jag igen." Så syntes äfven många af mina vänner tänka, ty då jag delgaf några mina planer, blef jag, liksom förr, föremål för många lustiga anspelningar. Skulle jag kyssa påfvens tå? Det var man så mån om att få reda på. Och ämnade jag predika i St. Peterskyrkan? Hvad skulle jag egentligen i Rom att göra? Skulle jag skrifva en stor bok sedan? Allt detta hjälpte till att göra allvar af, hvad som att börja med var bara lek, och jag sade för mig själf: "Jag skall fara."

Så lite hade jag tillförne trott på att det komme att blifva någon resa af, att jag hade icke gjort de ringaste förberedelser för resan. Nu hade jag tre veckor kvar, och då blef det brådt om att bli i ordning. Tisdagsmorgonen den 23 April stod jag vid stationen i Rockford, färdig för afresan, och nu, då jag skulle säga farväl till de mina, nu om ej förr, blef det allvar för mig att jag skulle resa. De små äro så vana vid att "pappa skall resa bort", att de släppte mig iväg utan tårar, blott bådo vemodigt att jag "ej skulle stanna borta länge". Hade min hustru, då vi skildes vid stationen, blott sagt "blif hemma", så tror jag det hade varit lätt för mig att gifva upp hela saken. Hvad är väl Rom och Neapel och vatikaner och påfvar och kongresser och märkvärdigheter och gamla slott och alper och ångbåtar och världens sju underverk och berg och haf och världar och himlar mot en älskad hustru och tre små barn!

Syftet med resan var både nöje och nytta. I de 16 år, jag varit i predikoverksamhet, har det icke gifvits något tillfälle till någon längre hvilotid eller rekreation. I Texas hetta, i Minnesotas vintrar, i Nebraskas sandstormar, ibland församlingslärare, ibland evangelist, ibland bådadera, ibland intetdera, bland herrskap och bönder, bland kristna och hedningar har jag med Guds nåd knogat fram år efter år. Om jag nu därför finge ett par månaders hvila, så "unnar väl Gud mig det", som farbror S. sade om snuset. Ypperliga tillfällen skulle äfven erbjudas att inhämta lärdom och draga nytta af resan för mitt framtida arbete. Alla resor kunna och böra vara studieresor, och hälst en sådan som

denna. Att få närvara vid den stora söndagsskolkongressen, som skulle hållas i Rom den 18—23 Maj, där representanter från nästan alla delar af världen, söndagsskolmän och missionärer, komme att närvara, att få göra dessas bekantskap och inspireras af deras tal, det ansåg jag vara ersättning nog för resans kostnad och besvär. Och däri blef jag ej häller besviken.

Så skrifver jag nu, min käre läsare, i samma syfte, nämligen att både bereda nöje och vara till någon nytta. Hjärtligt välkommen med på resan! Är det icke detsamma som att vara med i "lekamlig närvaro", så är biljetten äfven så mycket billigare. Det är icke mycket man kan få här i världen för en half dollar, och blir derför nöjet än så ringa och nyttan mindre, så hoppas jag ändå, att sedan vi gjort sällskap öfver hafvet, vandrat omkring i Pompei, de dödas stad, sett Italiens blå skyar öfver Neapel, stått på Roms sju kullar, hänförts bland dess gamla ruiner, nedstigit i katakomberna och besökt Pauli fängelse, förargats i St. Peterskyrkan och skrattat åt munkarnes reliker, stått vid den heliga trappan och sörjt öfver villfarelsens tokerier, varit med vid kongressen och träffat ett tusen af Guds ädlaste män och kvinnor från 37 olika länder, varit med vid ett bönemöte i Coliseum, där kristna fordom kastades för vilddjuren, sedan som hastigast hälsat på i Florens, Venedig och Milano, och hastande hem öfver Alperna, med några dagars hvila i London och Paris, sedan sätta kurs mot hemmet, ingen då skall ångra resans kostnad. Så göra vi oss i ordning för afresan.

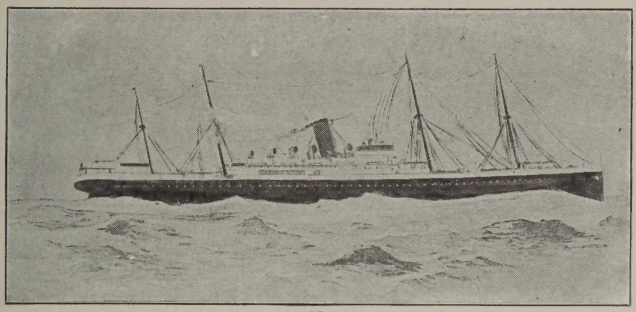

S. S. "Neckar."

FÖRSTA KAPITLET.

På hafvet.

DET lider mot aftonen. Tåget ilar genom de intresselösa nejderna så fort mot öster, att icke ens solen hinner med. Den stannar bakom oss, öfver Chicago, där den såväl behöfs, och vi skynda österut i nattens famn. Dagen har varit mödosam, och därför är det godt att få sjunka ihop i en hög och sofva. Af många års öfning har jag blifvit så van att sitta och sofva, då jag reser med tåg, att ingen kyrkosofvare kan ha ljufligare ro i en bekväm kyrkbänk. Då det dagas äro vi vid Niagara-fallet. Där stannar jag en dag för att hämta med mig några friska minnen af Amerikas sevärdheter. Det var en stilla, skön solskensdag, af det slaget som man så gerna ville kalla "helgdag" för den högtidliga stämning den gifver. Alltså en passande dag att se Niagara. Därtill var jag lycklig nog att vara

ensam. Man bör vara ensam, då man är där. De väldiga vattnen äro sällskap nog. Jag blef god vän med dem. Vi samspråkade både muntert och allvarligt. Man bäfvar ej för deras väldiga stämma, fastän den dånar som Thors, den lockar och hänför och förnöjer. Oratoriets majestätiska brus smeker sinnet till helig ro. Jag gick först ett stycke ofvan fallen, där vattnen börja att bli oroliga, liksom väckta till medvetande om sin bestämmelse. Lugnet viker för en märkbar brådska. Floden var full af isblock den dagen, hvilka tjänade som leksaker för de uppsluppna vattenmassorna. Jag följde forsen nedåt och såg huru oron förvandlades till yrande glädtighet. Brådskan ökas mer och mer, fröjden stegras, vattnen hoppa högt i luften och tumla om hvarandra som barn på ängen. Nu blir leken den vildaste dans. Högre hoppa de, hastigare svänga de om och öka, alltjemt öka farten, liksom besjälades hvarje våg af fruktan att ej komma i tid till dödssprånget där nedom. Här hålla vattnens furstar krig! Regemente efter regemente kastar sig i kampen. De komma från alla håll, ofvanifrån, nedifrån, från sidorna, en del synas uppstiga ur djupet. Nu störta de samman, så millioner vattendroppar fylla luften och falla ned i ett härligt regn, där jag står. Midt i regnet öfver skådeplatsen står en skön regnbåge. Striden har eggat yran till vansinne, leken blir ett majestätiskt raseri, ett rysligt skådespel. Ack, den som vore stark nog att kasta sig i kampen! Hvilken medryckande munterhet! Här botas man för tröghet, det lefvande lifvet smittar, man vill hoppa i luften eller kasta en kullerbytta eller ropa hurra, eller på något sätt vara med om det härliga

skådespelet. Nu äro de på branten af fallet. För tusendedelen af ett ögonblick synas de fattas af tröghet. Oron lägger sig, leken är öfver, ytan lugnas, och med en mättad belåtenhet vältra de sig utför. Nedifrån, där vattenmassorna krossas till fradga, höres ett doft dån af djupets jämmer, och med klagan uppstiga, som en hvit dimma, deras spöken mot höjden. Jag har gått ut på ön som skiljer de båda fallen, det amerikanska och hästskofallet, ifrån hvarandra, för att slippa ifrån en turist som envisades att prata, och här sitter jag på en sten, två steg från branten, där vattnen taga sitt språng, och nedtecknar denna pennbild efter vattnens egen diktamen.

Tiden säger, att vi måste skiljas. Tack för sällskapet, tack för vänskapen, för förtroligheten. Jag glömmer dig aldrig, Niagara. Men innan jag går, hvad är det för minnen du väcker, minnen af något jag sett och hört förut, men hvad och hvar? Jo, nu ser jag det. Det är människoströmmens brådska genom lifvet, sådan jag ofta såg den. Den vilda farten, den muntra leken, brådskan, yran, raseriet under loppet nedåt, mot det sista språnget — där har jag det! Ofta har jag sport:

"Hvart ilen I hän? Hvarthän, o hvarthän?
De svara: Till lekar och nöjen",

men ack, de borde svara "till grafven", ty dit hasta vi ändå alla.

I New York hade jag endast tid att besöka ett par platser, nämligen Castle Garden och Wall street. Jag hade litet affärer att uträtta på den senare platsen, men på det att ingen må misstänka mig för delaktighet i

mångmillionärens ogärningar, bör jag väl nämna, att jag hälsade icke på hvarken Morgan, Gates eller Harriman, utan jag vexlade endast till mig litet italienskt mynt. Det var icke mycket "frenzied finance" i det. I Castle Garden upplifvade jag minnet af mitt första intryck af Onkel Sams land, som jag fick där för 25 år sedan. Nu är platsen mycket renare och trefligare än den var då, ty nu är den ett akvarium, ett hem för

Castle Garden, New York.

besynnerliga fiskar, sjölejon och andra vidunder, då var det endast emigranter man hyste där. Nu för tiden torteras emigranterna af busiga irländare och annat elände på Ellis Island, den skärseld genom hvilken vägen till Amerikas himmel går.

Lördagen den 27 April skulle båten afgå. Kl. 10 f. m. var jag nere vid hamnen i Hoboken och fann många hundraden samlade för att säga oss farväl. Jag hade i hela sällskapet endast en bekant, br. N. W. Nelson, predikant i norska friförsamlingen i Jersey City. Allt är lif och rörelse ombord den lille "Neckar", som skall bli vårt hem för två veckor. Många af passagerarne föra med sig så mycken baggage som om de ämnade bosätta sig i Rom. För min del har jag endast två

kappsäckar, och en af dem mycket liten, ty jag anar att det kommer att sannas mer än en gång på resan hvad ordspråket säger: "Ju mindre man har, desto lättare man far." Just kl. 11 spelar musikbandet upp en liflig melodi, och nu glida vi sakta ut från land. Ännu en kvarts timma rör sig båten så sakta som om den delade vår känsla af ovillighet att lemna den kära stranden, men sedan börjar det bli allvar af, och om en half timme synas våra vänner på stranden icke mer. Det är icke utan att hjärtat känner sig beklämdt, då vattenremsan mellan land och skepp vidgas, ty det betyder tio tusen mils resa, innan vi återse våra kära igen. Vi upplysas om att lotsen som lemnar skeppet vid Sandy Hook kl. 2, för post med sig i land. Det är signalen för ett allmänt rifvande efter postkort och skrifpapper, ty fastän vi postade bref tio minuter innan vi gingo ombord, så äro vi ändå hemsjuka nog att finna lisa uti sändandet af en hälsning "från gungande skepp". Då lotsen lämnar oss har han en ansenlig låda full af post, som inom några timmar ilar i olika riktningar och hälsar maka, föräldrar, barn och vänner, att vi "vaggas i hafvets famn". Det blir det sista de få höra af oss på tre veckor.

Middagen öfver, börjar jag att studera mitt ressällskap. Om det är något jag fruktar för, så är det att jag ej kommer att känna mig passande för min omgifning, ty vanlig smålänning, som jag är, har jag aldrig kunnat trifvas bland ovanliga och märkvärdiga personer. En titt in i min hytt visar mig att jag har till rumskamrater en prästman från Pennsylvania och en bankör från Boston. Vi kommo snart i samtal, och

jag får till min glädje höra, att båda mina kamrater hafva hyst samma fruktan som jag. Nu få vi oss ett godt skratt tillsammans, och se'n är ett vänskapsband knutet oss emellan, som ej kommer att slitas så snart. Och innan dagens slut var det klart för mig att mina medpassagerare voro som ett helt taget, det mest godmodiga och förtroliga sällskap man kunde önska sig. Vi äro allesammans som en enda stor familj. En gammal man syntes bära en omisskännelig prägel af att vara en landtman. Jag fruktade, att han på grund af sin pinsamma tafatthet skulle känna sig förbisedd, hvarför jag närmade mig honom. Jag tycker om bönder. Men den gubben var ingen bonde. Han var professor i Harvard universitet. En lustig fyr som hade en rikedom af roliga historier att berätta, tog jag för att vara antingen en symaskinsagent eller en auktionsutropare. Han var en teologie doktor från Massachusetts. Se'n gissade jag ej mer utan frågade först och drog slutsatser efteråt.

Kom så aftonen af första dagen, och vi samlades till gemensam aftonbön i salongen. Här äro söndagsskollärare, professorer, prästmän, tidningsrapportörer, fabrikörer, millionärer, lagmän, läkare, handelsresande m. fl. samlade till bönemöte. Här sitter en stålfabrikör från Pennsylvania vid min sida och sjunger ur min sångbok, och hans ögon fuktas, då en millionär från Philadelphia och en tarfligt klädd söndagsskolmissionär från Arkansas aflägga vittnesbörd om huru de kommit till tro på Gud. Och så sjunga vi:

dag, kl. 4 kaffe eller té i salongen, kl. 7 kvällsvard, dagens största måltid, samt kaffe eller té för den som önskar, innan vi gå till hvila. Maten är både riklig och god. De korta stunderna emellan måltiderna användas

Tidsfördrif på hafvet.

för samtal, skrifning och motion. Någon gång upplifvas vi af åsynen af hvalfiskar. En dag drogo ett par skydrag förbi oss. De voro små och ofarliga, sades det oss, men de voro så lika en Kansas-cyklon, ett tratt-

formigt, snurrande moln, hängande från skyn och ned i hafvet, att jag, som förr gjort lite bekantskap med de der snurrbussarne, var lika glad åt att de höllo sig på behörigt afstånd från skeppet.

Besättningen, från kapten till skoputsare, består af tyskar. Befäl såväl som manskap, är beskedligheten själf. Det enda jag har emot kaptenen är hans namn. Det uttalas bäst om man är förkyld. Han heter Harassowitz. Och ändå är han hvarken anarkist eller adelsman. I en ingeniörs sällskap besökte vi maskinrummen. Här, med de väldiga stålarmarna till höger och venster, lyssnande till maskinernas jemna, djupa andetag, kunde man tänka blott på kraft, kraft. Jemt, stadigt och till och med lugnt, utförde jättarna sitt arbete. Propellern gjorde 80 revolutioner i minuten och fortsatte därmed hvarje timma, dag efter dag, en gång sades det oss, i 21 dagar utan att stanna ett ögonblick. Men sådan kraft kommer icke af intet. Vi stego därför ned djupare för att hälsa på platsen, där kraften producerades, och se de som tjänade där. Här glödde elden under 20 ångpannor och 14 man arbetade med att föda de hungriga eldsgapen. Eldarne arbeta endast 4 timmar i taget och hvila 8. Och 4 timmar är mer än jag ville åtaga mig att arbeta där i en hetta af 132 grader F. De betalas omkring 20 dollars i månaden. Jag gick fram till en yngling, hvars sotiga gestalt liknade en jättes, och gaf mig i samspråk med honom.

"Det är ett hårdt arbete ni har", anmärkte jag.

"Åh ja, det finnes både bättre och sämre", menade han filosofiskt.

"Men hvarför söker ni icke det bättre då?"

"Om ingen ville taga den hårda delen, så komme ni icke till Neapel."

Det gaf mig litet att tänka på. Det var icke utan att jag kände mig självvisk. Då jag sedan om dagarna solade mig på däck, kom jag ofta ihåg att där nere i hetta och sot, där arbetade och svettades min vän för att göra mig glädje. Hans föredöme tog mig fatt. Och det ledde mig att tänka på *Hans* föredöme, som kom, icke för att låta sig tjänas, utan för att tjäna. Jag ville så gerna besegra min självviskhet och tjäna. Om jag icke duger att skyffla kol, så kan jag dock på något område taga "den hårda delen" för att bereda andra glädje. Hädanefter, då något godt kommer mig till del, vill jag så gerna komma ihåg den sotiga ynglingen bland "Neckars" ångpannor.

Då jag kom upp ur maskinrummen, mötte jag en ung tidningsrapportör, som blef omvänd till Gud vid ett af Torreys möten i England, dit han blifvit sänd af ett amerikanskt tidningssyndikat att rapportera mötena. Han bjöd mig till sin hytt, och då jag kom dit fann jag där före mig en millionär från östern och en gammal handelsresande, en "gideonit", från Ohio. De hade kommit tillsammans för att bedja till Gud, och frågade om jag ville vara med. Jo, det ville jag. Så böjde vi fyra våra knän och hade en härlig stund med vår gemensamme Fader och Gud. Sedan mötte vi där en gång om dagen för att bedja för missionen. Då jag gick därifrån tänkte jag på, att hvar hälst där visar sig kraft, så är det någon som någon städes skyfflar kol.

4 Maj.

"Land!" Hvad det ropet sätter pilgrimerna i rörelse. Det är Azorerna, en liten grupp af nio öar, tillhörande Portugal, belägna här ute i oceanen, två tusen mil från New York och ett tusen från Portugal. Vi skola gå i land i Ponta del Gada, den mest betydande staden på ön St. Mikael, hafvande 30,000 invånare. På långt håll ser ön ut som en svart klippa, hvars kala, slitna

Ponta del Gada, St. Mikael.

sidor modigt trotsat vågornas raseri i tusende år. Vi komma närmare och se väderkvarnar svänga sina armar här och där på höjderna, och snart märkes att den svarta "klippan" har bördig jord, ty fruktträdgårdar och bördiga fält ses öfverallt. Landet är uppdeladt i små tegar på ½ och ¼ acre hvardera, omgifna af stenmurar, ofta från 6 till 8 fot höga. Om dessa äro för att skilja den ena egendomen från den andra eller på grund af landets sluttning, för att behålla regnet och hindra jorden från att flyta bort, det vet jag icke.

Kanske det senare eller bådadera. Nu ljuder ånghvisslan, och då börjar det visa sig lif där borta på kajen. Staden med sina hvita, blå och ljusröda hus, med tak af röda tegelpannor, ser ganska treflig ut från hafssidan. Nu nalkas en flotta af små båtar, som skola föra oss i land. Hafvet är lugnt, annars blefve det svårt att komma i land, ty vi ha öfver en mil att ro. Vi mötas, då vi komma i land, af några tusen invånare, som synas ha mycket trefligt af oss. De synas diskutera oss som pojkarne hemma diskutera vidundren i en cirkusparad. Ej så få ibland dem tala något engelska och äro äfven villiga att mottaga amerikanskt mynt. Alla slags penningar för resten "gå" här. Problemet är att hålla dem från att "gå" för fort. Med amerikanska dollars och engelska språket synes man kunna reda sig godt, jag tror öfver hela världen. Det kan väl råka att bli lite löjliga misstag ibland, då man talar engelska med främlingar, såsom då en af våra vägvisare i Ponta del Gada tillfrågades om det fans smittkoppor ("small pox") på ön.

"Smallpox? Smallpox?" sade han för sig själf och ref sig i hufvudet fundersam. "Jo, jo, det finnes", menade han slutligen.

"Än kolera ("cholera") då?"

"Cholera? Cholera?" funderade han återigen, och då slutligen ljus uppgick för honom: "Ja, ja, det finnes också, och apelsiner och fikon och mycken annan frukt!"

En något kinkig dam ombord fick sitt tålamod yttermera satt på prof af en välvillig uppassare. Då damen vid midnatt inträdde i sin hytt, råkade hon genom miss-

tag röra vid ringklockan, då hon skulle tända det elektriska ljuset. En uppassare infann sig strax, bugande.

"Oh, that was a mistake", sade damen ursäktande.

"Yah, beefsteak, beefsteak, yah", sade uppassaren och skyndade bort för att om en half timme återvända med en läcker biffstek med hvarjehanda tillbehör.

Sådana erfarenheter voro oss nyttiga såsom förberedelser för obehagliga möjligheter, der uppassare, förargade öfver att de ej fingo nog drickspengar, icke *ville* förstå oss.

En gata i Ponta del Gada.

Ponta del Gada är en i många hänseenden treflig plats. Gatorna äro stensatta och så rena, som om de sopats med nya kvastar. Närstående bild visar en af hufvudgatorna. Hvarje boningshus är omgifvet af ett litet paradis af fruktträd och blommor och är inhägnadt från gatan af en 10 till 12 fot hög mur. En fin park kunde för sin rikedom af underbara blommor, såväl som för den mängd af sofvande odågor som höl-

lo till där, gjort heder åt en mycket större stad. Vi besökte St. Josefs kyrka, en tvåhundraårig katolsk helgedom. Allt var grannt och smutsigt, från vigvattenkaret vid dörren till prästen vid altaret. Ett par ynkliga nunnor utbjödo välsignade trasor, hvilkas betydelse jag ej kunde fatta.

Folkströmmen på gatan är en intressant syn. Största delen synas vara dagdrifvare. Tiggare i trasor, väderbitna fiskare, här en fruktsäljare med sin åsna, kvinnor klädda i lysande dräkter af alla regnbågens färger, här och där en svart katolsk präst, en portugisisk soldat hvilkens uniform någon gång i forntiden varit hvit— och alla barfotade! Och ändå såg jag dussintal skoverkstäder, där flere män gjorde skor. Var det kanske någon botöfningsdag eller hade alla människor sina skor hos skomakaren för lagning?

Det finnes en liten plats som skall lefva i minnet hos oss, som voro där den dagen, då helgedomar, trädgårdar och parker glömmas, och det är den lilla Evangeliska Missionen, som förestås af trenne systrar, Misses Louise, Mary och Ellen Wright. I dess lilla kapell samlades vi kl. 11 f. m. för att möta den lilla församlingen af troende. Sedan någon af de våra talat till de församlade genom tolk, och vi sjungit tillsammans på portugisiska och engelska sången: "Fram I Kristi stridsmän", framträdde den nu gråhade Miss Louise Wright och omtalade huru hennes broder för 25 år sedan hade på hemresa från Portugal, där han var missionär, tvingats af storm att stanna i Ponta del gada i flera veckor. Under tiden hade han fört sex män till tron på Kristus, de första troende i staden.

Han lofvade dessa, då han lämnade dem, att sända dem en missionär till ön. Men han fann det löftet svårt att infria, ty ingen mission ville åtaga sig underhållet, och därför ville ingen gå. Då gick slutligen en af hans systrar, och senare kommo hennes tvenne yngre systrar henne till hjälp. Så ha dessa tre gudfruktiga kvinnor nedlagt sina lif i ett ihärdigt arbete för sin mästare i denna undangömda och okända vrå af världen. De ha under alla dessa åren icke haft något garanteradt underhåll, "men ändå har ingenting fattats oss", sade den älskliga gamla med solljust ansikte. Den lilla församlingen räknar 100 medlemmar med tvenne infödda ordinerade predikanter, och den bedrifver mycken mission i flera af öns 60 städer och byar. En insamling uppgående till 150 dollars gjordes bland vårt sällskap, som öfverlämnades till missionen. Sedan vi i ett af hemmen undfägnats med färskt bröd och vatten, styrde vi kosan mot hamnen, och tio minuter senare gungade ett tjogtal små båtar ut mod redden, där "Neckar" låg. Och vi voro ingen stund för tidigt, ty en half timme senare kom ett hastigt regnväder med stormbyar, som oroade hafvet. Så lyftes ankar och kosan styrdes mot Gibraltar.

Gibraltar från vester.

ANDRA KAPITLET.

Gibraltar och Medelhafvet.

VÅGORNA ha roat sig med fartyget ett litet grand de tvenne sista dagarna. En ung dam, som i början af resan hoppades att vi skulle få åtminstone nog storm att göra det "lifvadt", har visst fått sitt lystmäte. Hon har icke varit synlig på däck, sedan vi lämnade Ponta del gada, förr än i dag, och nu syntes hon lefnadstrött och medtagen. Hon har väl haft "lifvadt". En präst från Mississippi, som aldrig varit på hafvet förr än denna resan, stod i går afton på däck och försökte hålla mod och hufvud uppe.

"Se", sade han, "hur den där stjärnan dansar upp och ned! Och se den där! Alla stjärnorna fara ju hit och dit!"

Skrattsalfvan, som hälsade hans ord lät honom förstå, att skeppets rullning var orsaken till att själfva planeterna syntes honom ostadiga. I dag ser han kryare ut, men vill ej tala om himlakropparnes oredighet.

Det ropas "land" igen, och då är det slut med sjösjukan. Denna gång är det Spaniens sandbackar mot norr och de mörka bergen på afrikanska kusten i söder, som låta oss förstå, att vi närma oss Gibraltarsundet. Den hvita fläcken bland sandkullarna i norr är Cadiz, och där borta är Trafalgar. Just här vi segla var det Nelson, Englands store sjöhjälte, utkämpade sitt sista och stora sjöslag 1805. Här mötte den store hjälten också den, som var mäktigare, konungen öfver förskräckelsens rike, mot hvilken Nelsons kanoner ingenting förmådde. Här, just där vi segla, plöjde skeppen sin väg i de blodiga vattnen, under det röken från hundratals kanoner gjorde skådeplatsen mörk, så att eldgapens frustande ha beskrifvits som gator i afgrunden. I dag lyser solen klar öfver den lugna vattenspegeln, och några hajar, som följde skeppet liksom väntande på någon Jona, var det enda farliga inom synhåll.

Vi segla förbi en liten by, som heter Tarifa. Här brukade sjöröfvare vakta på skepp, som sökte komma genom sundet, och med sina skepp hejda dem, till dess de erlade den skatt i pänningar eller varor, som röfvarne begärde. Häraf ha vi fått ordet "tariff", som brukas i flera språk. En engelsk frihandlare och en demokrat från Missouri kommo öfverens om att alla tullnärer och protektionister härstamma från Tarifa-röf-

varne. En del damer ombord, hvilka ämna föra med sig hem en mängd dyrbara tyger och spetsar, äro äfven ense därom.

Nu börjar den stora klippan, Gibraltar, att höja sig för blicken. Då man nalkas den från väster, springer den icke upp på en gång utan sakta, lite om sender. Ju närmare man kommer, höjer den sig som ett majestätiskt, hvilande lejon, det väldiga hufvudet vakande vändt mot norr, mot Spanien. Den västra sidan är icke, som den östra och norra, en kal, lodrät klippvägg utan utgör en brant sluttning, beväxt med blommor, buskar och träd, hvilka ingen hand får borttaga. De hjälpa till att dölja de tusende afgrundsgap, som mot en annalkande fiende skulle uträcka sina eldstungor och spy död och förödelse. Den gamla klippan har i öfver 1000 år eller allt sedan saracenhöfdingen Tariks dagar, af hvilken klippan äfven fått sitt namn (Gebel-al-Tarik = Tariks klippa), varit ett strategiskt fäste. i striden om hvars äganderätt mycket blod utgjutits. England har haft den i sitt våld nu omkring 200 år, ett förhållande, som Spanien mår illa af. De spanska skiltvakterna höras ännu ropa ut timmen med sitt:

"Klockan är.... och Gibraltar är tillfälligt i händerna på briterna!"

Tillfälligt ja.... Det är väl icke stor fara att den någonsin kommer i händerna på Spanien mera.

Staden ligger på västra sidan i en så stark sluttning, att de platta hustaken, sedda från bugten, se ut som stegen i en jättetrappa. Den har 18,000 invånare, utom de 5 à 6 tusen soldater, som utgöra fästningens garnison.

Vi möttes vid landstigningen af en hop spanska hyrkuskar, som ville sätta oss med våld i sina åkdon, dertill en skara tiggare, som voro ovanligt närgångna; men, till stor glädje, äfven af stadens samtliga prestmän, hvilka visade oss en stor välvilja. Som ett sakta framskridande oväder drogo vi uppför den smala storgatan, med kuskar, tiggare, gatpojkar, fruktsäljare och vägvisare skrikande, trätande och larmande omkring oss. Turbanprydda, sandalskodda, barbenta morer, i sina hvita mantlar, sjömän från alla delar af verlden, bruna malteser och säckklädda araber hvimla om hvarandra i den kaleidoskopiska tafla som turisten med stora ögon och vidöppen mun begapar. Komna inom fästningsverken bli vi kvitt vårt larmande sällskap, och mottagas i stället af högresta, ståtliga soldater, hvilkas vänlighet och höflighet äro behagligt öfverraskande. Skulle en svensk sergeant visa en sådan höflighet mot besvärliga turister, som den engelske majoren visar emot oss? Eller kanske hans höga ställning har lärt honom artighet, ty "små hundar skälla mest"....

Vi måste skiljas vid kameran här, ty inom fästningsverken få inga fotografier tagas. Sedan draga vi upp i hopar, ett tjogtal i hvarje hop, med en soldat som ledare, för att se hvad vi kunna af världens mest beryktade fästning. Här är milslånga sträckor af i berget uthuggna gallerier eller tunnlar med skottgluggar här och där, blickande ut öfver den "neutrala marken", den ¾ mil breda och 1½ mil långa landstunga, som förbinder Gibraltar med Spaniens fastland. 700 fot högt få vi gå men icke vidare. Klippan är 1400 fot

hög, och vi skulle gärna velat se och veta någonting om, hvad som var där ofvan. En amerikansk miss, af det slaget som tro att en kvinna har rättighet att vara näsvis, frågade den höflige soldaten, hvarför han icke förde oss längre.

"Våra orders förbjuda det", svarade han vänligt.

"Men ni ser väl, att vi inga spioner äro; vi äro ju edra kusiner!"

"Om vi insläppa kusiner, så skulle snart spioner komma som kusiner."

"Hur många kanoner finnas i fästningen?" frågade flickan, med penna och anteckningsbok i hand.

"Åh många."

"Men huru många?" envisades hon.

"Det blir icke kändt förr än de tala för sig själfva", svarade krigaren med okuflig godmodighet.

Och ändå upplyste unga fröken sina vänner, då vi kommo ombord, att vår vägvisare var "en gammal tvärvigg".

På aftonen var det anordnadt möte i soldat- och sjömanshemmet "Welcome". Det mötet tjänade att på en platform föra tillsammans, för första gången representanter från hvarje samfund på platsen. Här sutto engelska statskyrkopräster, regementskaplaner, två wesleyaner, en presbyterian och en stabskapten inom frälsnings-armén sida vid sida, och den gamle patriarken, Dean Govett, engelska kyrkans högste prelat i Gibraltar, presiderade. Fastän 83 år gammal och mycket svag, var han den aftonen så upplifvad, att han uttalade den önskan, att en sådan tillställning måtte återkomma årligen. Aldrig förr i mitt lif har jag hört

— och *känt* — den apostoliska välsignelsen uttalas så som den gamle uttalade den. Hvarje öga fuktades, som det syntes. Ack, den som kunde välsigna som han!

Sent på aftonen gingo vi till skeppet, åtföljda af våra nyfunna vänner. Vid stranden sjöngos några sånger, och då vi gingo ombord ljöd ett trefaldigt hurra för Rom-fararne, så klippan gaf eko. Då vi ånga ut i bugten omkring klippan, ut mot Medelhafvet, ter sig en imponerande syn. Från stadens terasser, från hamnen och upp mot bergssidan, strålade tusende ljus, som så många fönster i samma hus, under det elektriska strålkastare sköto sina bländande strålar af och an öfver redden. De äro vaksamma och skarpsynta, dessa nattens vakthundar. Det är ingen lätt sak att undgå deras forskande blickar.

8 Maj.

En dag på Medelhafvet! Och en dag som jag aldrig glömmer. Här ha vi gungat mellan tvenne kontinenter på det skönaste haf, som någonsin funnits i dröm eller saga. Det sista vi sågo af Spanien i norr var några hvita bergstoppar, glänsande i vårsolen. I söder framträda allt tydligare de blå konturerna af Afrikas berg. En klarblå sky återspeglas i ett blåare haf, på hvars lugna yta man känner sig lockad att försöka en roddtur.

Dagen börjar att taga af. Hela vårt sällskap samlas i aktern för att betrakta solnedgången, som lofvar bli mycket skön. Mot öster, där natten nalkas, är hafvet blått och allvarligt. Västerut bär det en glädtig, ljus-

En solnedgång på Medelhafvet.

grön dräkt. Söderut är det en mörk rand på horisonten, det är Afrika. Mot norr uppstiger röken af en ångare, liksom man ser röken uppstiga öfver en kulle, bakom hvilken en koja ligger gömd. Borta i väster samla sig några lätta aftonskyar, klädda i purpur, som för en högtid. Från skeppet och bort mot solen går en skimrande gata af guld, gnistrande, gungande, lockande. En fisk hoppar upp ur vattnet, och plasket kommer guldvägen att skimra och gunga än mer. Nu är solen en värld i brand och hafvet en värld af blod redo att släcka branden. Mörkret i öster och blodet i väster påminna om hvad dessa vatten en gång hafva varit. Stod Paulus någon gång på sin resa till Spanien på någon liten farkost häromkring, och betraktade han en solnedgång som denna....

Det har blifvit högtidlig stillhet i sällskapet. Ingen törs störa andakten med att säga något. En mjuk stämma börjar sjunga. Flera instämma, nu sjunger hela pilgrimsskaran, sakta, med dämpade röster:

Blif kvar hos mig! Fort solen sänker sig,
Och natten kommer, Herre, dröj hos mig!
Då mänsklig hjälp ej längre gagna kan,
Hjälplösas hjälp, min Gud, jag ropar an!

Snabbt ila lifvets stunder mot sitt slut,
Snart glädjen, ärans lusteld brunnit ut,
Hvart än jag ser: förgängelse och död;
O du som ändras ej, blif du mitt stöd!

Mot korsets höjd mitt trötta öga led!
Från klarnad sky låt ljuset strömma ned
Och gjuta himlens skimmer kring min stig;
I lif och död förblif, min Gud, hos mig!

Hattarna lyftas af. Det är vår aftonbön. Solen hade tyst sjunkit i hafvet, och skuggorna började bli djupare. Stilla aflägsnade sig en efter annan af sällskapet. Jag stannade kvar och hälsade med solen till de älskade därhemma. Då stjärnorna tittade fram, satt jag kvar och höll sällskap med ömma minnen och ljufva drömmar....

"Natten kommer", sjöngo vi nyss. Ja, huru hastigt försvinna icke våra dagar! Snart är arbetsdagen, nådedagen, väntansdagen förbi, lefnadssolen dalar. Och hur blir oss då, när "natten kommer"? O, Herre Jesus! Låt stormarne lägga sig mot aftonen! Låt min dag dö bort som denna dagen dog! En ljus väg öfver vågen mot hemmet, stilla kvällfrid, heligas sång....

"Blif kvar hos mig!"

Alger, Afrika.

TREDJE KAPITLET.

Alger.

9 Maj.

I stället för de vanliga lifliga tonerna, som musiken väcker oss med om morgnarna, lockades vi till medvetande af en högstämd koral, liksom om söndagarne. Hade vi väl räknat fel på dagarna, var det redan söndag igen? Nej, det var Kristi himmelsfärdsdag. Det hade väl de praktiska amerikanerna glömt, men icke så tyskarne. Står det skralt till med tyskens gudsfruktan, så är hans kyrklighet så mycket strängare. Vår steward hade visst tagit sig en "perla", högtiden till

ära, och svor fromt på, att den som icke firar himmelfärdsdagen kan icke vara en rättrogen kristen.

Vi väcktes ovanligt tidigt — klockan var endast 5 — men det voro vi tacksamma för, ty fartyget höll just på att glida omkring vågbrytaren och in i Algers hamn. Här låg framför oss i morgonsolens sken det gamla grymma, hemligshetsfulla, beryktade Alger. Dess brokiga historia syntes vara tecknad äfven i dess utseende. Nere vid kajen är det Frankrike: moderna byggnader, gator, spårvagnar, järnväg, droskor, automobiler m. m. Tio minuters väg därifrån har man kommit tio tusen mil från civilisationen och lefver 3 à 4 tusen år tillbaka. På den ena platsen är det fina hotell, katedral, museum och parker; åt andra hållet resa sig ståtliga österländska palatser med sina harem och bakom allt grinar smuts och förnedring, brott och hedendom, råhet och forntid, och på gatorna ses lite af hvarje i den brokigaste blandning.

Ankaret är icke väl kastadt förr än en skara vykortmånglare storma ombord. Matrosen vid landgången ville sparka dem tillbaka, men vi rördes af deras ömklika utseende och bådo för dem. Hvad nationalitet äro de? Ja det är minnsann icke godt att afgöra. Se den här typen. Han har en arabs färg och en europes anletsdrag, talar engelska som en fransman och besitter affärsgeni som en jude. Troligen är han besläktad med dem alla. En smutsig trasa omkring hufvudet tjänar som turban; de turkiska byxorna äro söndriga, därför är en grof säck, med ett rep knuten om midjan. Skjorta saknas, men ersättes af en aflagd fransk soldatjacka. Då vi köpt några vykort af honom frågar han

om något, som vi ej förstå. Då breder han ut en handfull osedliga vykort af det vämjeligaste slag.

Han fattar strax betydelsen af vår förargelse, och en blick bortåt matrosen vid landgången visar, att han fruktar bli sparkad öfverbord. Som en jude ursäktar han sig:

"Jag trodde ni var amerikan. Jag brukar alltid sälja till amerikaner."

Hvem är sämst, antingen den arme trasvargen, som säljer smutsen, eller den gemene turisten, hvars demoralisation bereder marknad för stoffet?

Till vår stora glädje kom en fransk missionär, Eugene Cuendet, snart ombord och berättade oss, att han och missionärerna Lamb, Cook och Villon ville blifva våra ciceroner under dagen. Äfvenså fingo vi veta, att en missionsutställning anordnats, där vi kunde få möta både med ett tiotal missionärer och flera omvända araber och kabyler samt på ett åskådligt sätt lära känna missionsarbetet genom utställningen.

Först företogo vi en 4-timmars åktur genom staden. Vägen gick utmed hafsbugten genom en tropisk park, där strutsar spatserade bland höga palmer, uppför Sahel-kullarna, 600 fot öfver hafvet. Här gafs en storartad utsikt öfver staden. Sedan fortsattes färden förbi moderna villor, österländska palatser och ned genom smala, slingrande gator till arabiska kvarteret. Här måste vi stiga ur åkdonet och fortsätta till fots, ty inga åkdon kunna komma fram på de gatorna. De äro mörka tunnlar, trappor, rännstenar och kloaker. På grund af stadens sluttande läge bli dessa stensatta gränder mera lika stentrappor, hvarje steg 6 à 8 tum

En gata i arabkvarteret, Alger.

högt och 2 till 10 fot långt. De äro lägst i midten, för att kunna tjäna till rännsten och kloak. Husen äro utbyggda öfver gatan, ofta sammanbyggda i öfre våningen, görande gatan till en mörk tunnel, till hvilken dagsljuset hittar med möda. Här snafvar foten mot något föremål. Det var en af invånarne, som njöt en ljuf slummer, till dess han störtes af oss. Men han somnar godt igen. Här och där sitta kvinnor med beslöjade ansikten och nakna fötter, beredande hvarjehanda grönsaker till föda. En fiskhandlare utropar sina varor, under det luften omkring honom förråder, att fisken ej varit vid hafvet på lång tid. Krämare utbjuda olika slags matvaror, men jag känner ingen hunger. Ansikten, som förråda mörker i mer än ett hänseende, titta fram ur de låga hålen i stenväggarna, hvilka tjäna som dörrar. Att här bo elände, skam och brott, behöfves ej sägas. Icke ens en fransk soldat är, enligt reglerna, tillåten att gå här ensam efter mörkrets inbrott utan måste hafva en kamrat i sällskap. Alla människor synas vara tiggare. Här vaknar en slumrande man, då vi gå förbi. Han rusar upp och kommer efter oss, tiggande. Mödrar springa vid sidan af oss och lära sina små barn, som de hålla i famnen, att räcka ut sina små smutsiga händer emot oss. Och nog behöfva de tigga, ty ingen synes arbeta. I små stinkande kyffen här och där, som öppnas utåt gatan, sitta tjogtals män och dricka sitt kaffe och spela någon slags spel. Somliga ligga utmed väggarna och sofva. Dessas ansikten få tjäna till betesmark åt flugsvärmarne, för hvilka de vakne söka värja sig.

Vi besågo ett par moskeer och tillbedjarne, som voro

där inne. De voro mycket smutsiga. Moskeerna eller tillbedjarne? Bådadera. Och ändå fingo vi icke inträda på den heliga mattan utan att aftaga våra skor. Icke därför att mattan var något renare än våra skor, utan emedan mattan var helig, och våra skor voro profana — fastän vi voro pilgrimer på väg till Rom! En

En moske i Alger.

"kyrkvaktare", som hade öga för förtjänst, kom oss dock till hjälp med att låta oss hyra stora tygtofflor att taga utanpå skorna, och så bröts icke lagen, om vi inträdde. Vid ingången är en vattenfontän, där de trogne tvätta sina fötter, innan de inträda att bedja. Tänk om de nu och då äfven tvättade ansiktet och händerna, hvad det skulle göra dem godt. Här och där omkring väggarna ligga tillbedjare och sofva. Att ligga hopkrupen som ett nystan är en af de fem ställningarna under bön, och för många har det blifvit en allt för stor frestelse, så de ha öfvergått från bön till hvila.

Och skall man sofva i kyrkan, så är det i alla fall bättre att ligga än att sitta. Flugsvärmar surra omkring fötterna, händerna och ansiktet af de slumrande. Men hvilan är för ljuf att störas af en sådan bagatell.

Att döma af hvad vi se öfverallt, är det befolkningens högsta nöje att få sofva. Ty hvar man går, på gator och torg, i moskeer och parker, öfverallt ligga människor och sofva. Eller kanske är det någon helgdag äfven för muhammedanerna i dag? Alger är rikt på helgdagar, ty katolikerna fira söndagen, judarne lördagen och muhammedanerna fredagen, och resten af befolkningen fira visst alla sju dagarna förutom en mängd högtidsdagar, så det blir ganska lite tid öfver för arbete. Därför är det nödvändigt att locka främlingen att lämna hvad mynt han har lösa i fickorna — en trosartikel om hvilken både katoliker, judar, muhammedaner och hedningar synas var ense. Men det är ju ändå enhet i något. Och mången skulle kalla det för "det väsentligaste".

En gata i Alger
(den franska stadsdelen.)

På vägen tillbaka till arabkvarteret, där missionsstationen är belägen, gingo vi genom parken och torget. Där visade sig en tafla af Algers brokiga folklif. Här spatserar en fransman. Man kan icke vara

misstagen på hans identitet. Bakom honom kommer en arab iklädd en grof säck, hvarmed han väl *kunde* skyla sin kropp, men han försöker icke; så en engelsk snobb med käpp, glasögon och handskar; en brun kabylkvinna vill sälja en bukett blommor till honom, men han synes vara mera intresserad i ett spektakel på andra sidan gatan, som att döma af hennes utstyrsel och högljuddhet måste vara en fransyska; en pösig tysk kapten sparkar en svart soudan-neger ur vägen,några beslöjade arabkvinnor och ett par morer, gamla som Metusala, gå ur vägen för en hop druckna sjömän, under det en skara amerikanska turister skratta åt hela scenen.

Så komma vi tillbaka till arabkvarteret, och där, ibland en krypande, ruttnande massa af vämjelig mänsklighet, finna vi den lilla missionen tillhörande Algerian Mission Band, som förestås af Miss Lilias Trotter. Lokalen är en gammal moske. Nedre våningen användes för möteslokal. Rummet är 15x20 fot med lågt, hvälfdt tak. Det enda dagsljus, som inkommer, är genom ett fönster eller öppning öfver platformen, genom hvilken något af ljuset i öfre våningen kan tränga ned. Små lampor hängda på pelarne, som uppbära taket, kasta ett matt sken i skymningen. Här samlades vi 90 stycken — vi fingo icke rum alla på en gång, utan delade oss i två hopar — somliga sittande på bänkar omkring väggarna, andra stående, andra sittande på golfvet, ifrigt lyssnande till missionärernas hoppfulla tal om sitt arbete. Hvilken kontrast till den dystra, förtviflade omgifningen, dessa solige, gudfruktige män och kvinnor! Icke ett ord af klagan eller hopplöshet! Och ändå berättade missionär Cook, som ar-

betade bland kabylerna, att de fingo arbeta i 17 år, innan de fingo se den förste vända sig till Gud! De tre följande åren fingo de fyra till, "och då voro vi rika!" jublade han. Sådana människor fordras på sådana platser.

Så lyssnade vi till vittnesbörd från en del af de omvända. En ung kabyl, som fått lida mycket för sin tro, aflade ett vittnesbörd, som grep djupt. En af missionärerna tolkade hans ord till engelska. Så talade äfven en arab, som blifvit omvänd från muhammedanismen. Därefter bjödos vi på arabiskt kaffe med sötsaker. Den väldige negern, som bar omkring det, hade för många år sedan förts af sin turkiske ägare till England. Där hade en troende engelsman friköpt honom, hvarefter negern stannat i sin välgörares tjänst i fem år. Under tiden blef han vunnen för Herren och reste därpå till Afrika, till sin födelseby, för att göra något för sitt folk. Missionär Lamb hade på sina resor råkat komma till den byn, och då negern fann honom, släppte han honom ej med mindre han gaf löfte att sända dit någon, som predikade evangelium. Nu var den store negern — han mätte nära sju fot — behjälplig i allt slags arbete vid missionsstationen. Det var en lust att få taga en liten kaffekopp ur hans väldiga, mörka hand. Hans

En arabiska.

milda leende var betecknande, då man kände hans historia.

I den öfre våningen var missionsutställningen. Missionärerna hade tagit detta tillfälle att intressera de hundrade representanter af amerikanska och engelska kristenheten, som stannade i Alger på väg till Rom, i missionen bland Algers blandade folk. Väggarna voro klädda med missionskartor öfver deras fält, och borden voro fulla af saker, som på ett eller annat sätt visade missionens arbete. Traktater och testamenten på de olika dialekterna, dräkter och handarbeten visades. En fotografisk panorama visade en Algermissionärs verksamhetsfält — 150,000 människor. Det är en stor socken det, en missionär blott för hvarje 150,000 själar. Där är icke konkurrensen så stor. Där vore rum för en del af sådana, som här hemma söka splittra en församling för att få en för sig själfva. Men de dugde nog icke där.

Hvad vi sågo och hörde i den lilla missionen var icke häller förgäfves. Då biskop Hartzell sedermera bad om $25,000 för en ny missionsstation i Alger, så gåfvo fem af delegaterna, som hade sett eländet med egna ögon, $5,000 hvar, och flera gåfvo mindre summor, till dess inom några minuter $45,000 voro samlade. Detta gaf uppslag till ett förslag att 1908 befrakta ett fartyg för en resa omkring jorden och söka förmå några hundra troende pänningemän, att i sällskap med missionärer och andra kristna arbetare, besöka missionsfälten öfverallt. Det skulle icke allenast blifva till missionärernas uppmuntran, utan troligen inbringa millioner dollars för missionen. Att få se med

egna ögon och höra med egna öron, är ett kraftigt medel att öfvertyga om missionens nytta.

I samtal med missionär Cook nämdes något om Franson. Då jag sade mig göra anspråk på att räknas bland hans vänner, frågade Cook om jag var svensk. Jo, jag hade äran vara den ende svensk i hela sällskapet. "Då känner ni dr. Nyström?" frågade han. Först nu kom jag ihåg, att det var här i Alger, dr. Nyström lefde och verkade. Honom måste jag träffa, men huru? Det var redan sent på eftermiddagen och ett godt stycke väg till Nyströms bostad, sades mig. Jag bad att man skulle skaffa mig en vägvisare, men efter flera fruktlösa försök syntes det icke vara möjligt. En liten tioårig gosse, son till en af de franska missionärerna, sade sig veta vägen och vore villig att gå med mig. Men skulle han, tioåringen, och jag ensamma gå genom det arabiska kvarteret? Det var ingen annan råd, ty jag måste iväg. För en half timmas tid letade vi oss genom hvad som liknade underjordiska gångar mera än gator, under det att det mörknade mer och mer. Men min lille ciceron var säker, ty huru vi slingrade och krökte i mörka gränder och trånga pass, så förde han mig slutligen ut på en ljus gata, och tio minuter senare ringde jag på hos dr. Nyström. Jag fördes in i förmaket, där fru Nyström emottog mig med stor vänlighet, som ingalunda förminskades, då hon fick veta, att jag var svensk. Till min stora sorg fick jag veta, att dr. N. var så klen, att han sällan kunde se någon. Han har under de senaste åren lidit förfärligt af rheumatisk värk. Då han hörde, att jag var svensk, ville han dock se mig. Jag väntade att finna honom i

säng, men till min stora förvåning fann jag honom vid — arbetsbordet. Trots sin höga ålder — han är 64 år gammal — och trots sina förfärliga lidanden, arbetar han regelbundet 3 timmar om dagen. Då han visade mig sina förvärkta händer och med uttryck af tacksam glädje visade huru Gud bevarat åt honom förmågan att röra två fingrar å ena handen, så han kunde hålla pennan, och då jag märkte, att han ansåg detta som en nåd så stor, att han fröjdades däråt, då kunde jag ej längre tillbakahålla mina tårar. Här sitter den gamle veteranen och tackar Gud, att han har kvar bruket af två fingrar, så att han ännu kan tjäna Gud och sina medmänniskor! Hans arbete var öfversättning af de heliga skrifterna till något språk, jag minnes nu icke hvilket, ty åsynen af honom tog min uppmärksamhet från allt annat. Det var en kort stund blott jag kunde få tillbringa i hans sällskap, men en stund som jag aldrig glömmer. Hans hjärtliga "Gud välsigne dig" var som en öfversteprästerlig välsignelse för mig.

Om jag någonsin predikar öfver 92 psalmen, så har jag nu en kraftig illustration. Åsynen af sådana Herrens tjänare både gläder och förfärar mig: gläder mig, då jag ser rikedomen af ett sådant lif; förfärar mig, då jag tänker på fattigdomen i mitt eget lif. Det var med ömma känslor och en mjuk ande jag tog afsked af det älskliga gamla paret i Alger. Fru Nyström bad mig bedja för hennes make. Jag vet ej hvad jag svarade, ty jag förmådde ej säga mycket. Men jag vet, att det förekom mig som vanvördnad att tala därom. Jag bedja för honom? Han hade nyss välsignat mig, och det var nog. Men Herren glömmer ej sin tjänare. En

fransk missionär talade om honom som "vår ädelsten". Och den ädelstenen skall nog glänsa, då Herren samlar hem sina skatter.

Ofvanstående ord nedtecknade jag strax efter besöket. Föga anade jag då, att hembudet för den lidande arbetaren var så nära förestående. Icke fullt två månader senare, den 3 Juli, kallade Herren den trogne tjänaren till hvila. Nu värka icke hans trötta lemmar mera. Efter så många år af *arbete* må hvilan vara skön. Men hvilken trogen själ skall Herren kalla att taga hans plats i det mörka Alger?

En Kabylby i Alger.

Norra Afrika är ett hårdt fält. Muhammedanska länder äro i allmänhet hårdarbetade, men Afrika är därtill en gammal svart affälling, hvilket förhållande torde hafva något med saken att göra. I tredje århundradet räknades mellan 5 à 6 hundra kristna församlingar i norra Afrika. Här höllos stora kyrkomö-

ten och flera af den kristna kyrkans största män, såsom Tertullianus, Cyprianus och den store Augustinus, lefde och verkade här. Här hafva äfven heliga martyrer offrat sina lif för sin tro på Jesus. Här var det Perpetua och Felicitas gåfvo sina unga lif för mästaren. Men hvarje spår af kristendomen bortsopades, och dessa trakter hafva sedan varit en tummelplats för blodiga strider, grymheter och elände af snart sagt alla möjliga slag. Under muhammedanismens välde hafva tusental kristna, i senare århundraden, försmäktat i usla fängelsehålor eller slitit ut sina lif i gräsligt slafveri. I 16:de århundradet byggde Hayradin Pasha den stora vågbrytaren, som ännu skyddar hamnen, och till detta arbete användes 30,000 kristna slafvar i 3 år.

I Algers Nationalmuseum för antiqviteter, beläget på en hög sluttning i en vacker park, finnes ett tilltalande vittne om kristlig ståndaktighet och modig trohet, ifrån den tiden. Det är en gipsafgjutning af en man, hvilken har en rörande historia. År 1569 kom en ung spanjor, tillsammans med andra fångar, i händerna på den grymme Ali Pasha. Det blef snart kändt, att den unge Geronimo, så var spanjorens namn, var en kristen. Ali Pasha lät honom inställas för sig och sporde honom, om han vore villig att omfatta tron, därmed menande islam.

"Jag tror på min Herre Jesus Kristus", svarade ynglingen.

"Slaf", röt Ali Pasha rasande, "vill du afsäga dig kristendomen eller dö?"

"Kristen är jag och kristen förblifver jag", var det lugna svaret.

"Då skall jag låta begrafva dig lefvande", skrek tyrannen.

"Lif eller död, jag är beredd, men jag öfvergifver icke min Herre och frälsare", svarade Geronimo frimodigt.

Strax invid höll man på att gjuta stora murbruksblock, ("concrete"), som användes för en fästningsmur. Då föll det tyrannen in att låta inmura ynglingen i ett sådant block lefvande. Händerna bundos med ett groft rep, och sedan gjutformen blifvit till hälften fylld med murbruk, blef Geronimo, med ansiktet ned, kastad i formen, hvilken därpå hastigt uppfylldes. Sedan insattes blocket i muren, där det fick vara ostördt till 1853, då fransmännen, som då hade tagit staden, läto rifva den gamla fästningen. Genom ett ögonvittnes bevarade beskrifning lyckades man hitta blocket, där martyren var inmurad. Man öppnade det med försigtighet och fann däri en form efter den inmurades kropp samt det någorlunda bevarade benranglet. Man lät då göra en gipsafgjutning i formen, hvilken afgjutning nu finnes i ofvannämnda museum. Afgjutningen är så trogen, att man kan väl se repet med hvilket händerna voro bundna, och de smärtsamma dragen, som ansiktet bar den sista hemska timmen. Den hvita gipsbilden reflekterade det från takfönstret fallande ljuset, omkring i rummet, liksom spridande omkring sig det ljus, som kom från ofvan. Det påminde om den spanske ynglingen, som för tre århundraden sedan lät sitt ljus lysa på denn mörka plats, fast det kostade honom hans unga lif. Och han lyser än i dag genom minnet af sitt ädelmodiga martyrskap.

Puteoli.

FJÄRDE KAPITLET.

Neapel och omnejd.

11 Maj.

I afton klockan 9 slutade vi vår 4202 mil långa sjöresa, då vår kärblifne "Neckar" kastade ankar i Neapels hamn. Fastän det var sent önskade några, däribland jag, att gå i land, men vår ledsagare, som sjelf är en italienare, varnade oss att Neapel är fullt af tjufvar och banditer. Vi trodde oss kunna akta oss för

dem, men då en af sällskapet som var med för tre år sedan, på resan till Jerusalem, talade om att flera i deras sällskap blifvit, midt på ljusa dagen, bestulna på kappsäckar, klockor och pänningar här i Neapel, då gåfvo vi efter. Och den eftergiften, som de flesta andra eftergifter vi göra i lifvet, hade vi orsak att vara glada öfver, som vi senare fingo lära förstå. Vi försökte därför att som snälla gossar gå och lägga oss att sofva, men det var, liksom det ibland är för snälla gossar, mycket svårt med en ny värld af intresse så nära oss. Ack, hvad vi äro barn ofta, då det gäller att tåligt vänta.

12 Maj.

Söndagsmorgon i Neapel! Solen tittar fram bakom Vesuvius, viken ligger spegelklar, kyrkklockorna ringa och på land synas skaror af människor, klädda i lysande drägter, taga sin morgonpromenad. Vi önskade skynda i land, ty vi ville besöka mötet i den protestantiska missionen. Men att *vilja* skynda går väl an i Italien, icke så att få sin vilja fram. Italienaren måste ha tid att tala innan han handlar, och när han har talat vill han säga mer. Då där talats en timma, och ytterligare en till, dristade vi spörja hvad det var för vigtiga angelägenheter som skulle afgöras innan vi fingo gå i land. Vi upplystes om att allt nu var klart, och så talades där en timme till. Vid 11-tiden lämnade vi fartyget och kommo till — tullhuset. Där skulle det talas mer. Tullnärerna hade ingenting att göra,

men syntes ej alls måna om att se genom våra kappsäckar ändå. Ingen af oss förstod orsaken, förr än en hotellbetjänt frågade oss hvarför vi icke gåfvo dricks-pänningar. Jaså, det var felet. Nåja, det är värdt något att komma härifrån, så låt gå då. Vi stucko en slant i handen på en tulltjänsteman och pekade på våra kappsäckar, och nu blef han mycket liflig, frågade oss om vi hade tobak eller brännvin i kappsäcken, och då vi, generade af hans insinuationer, bedyrade vår oskuld, ritade han ett märke på kappsäckarne, och så voro vi färdiga att fara till hotellet. Dörren öppnas, och vi träda ut på gatan, för att se oss om efter vårt hotells omnibus — men Magor-Missabib — det är uttydt, "förskräckelser från alla håll" — här står uppställd den väldigaste här af tiggare jag någonsin skådat! De storma omkring mig, visa mig ruttnande sår, framstickande benpipor, obeskrifligt elände! Jag hade förr hört, att här skulle finnas föreningar, som drefvo tiggeri som en affär, och t. o. m. köpte eller stulo barn, hvilka de lemlästade på något sätt, för att de desto bättre skulle kunna vädja till människors medlidande, och så sände ut dem att tigga. Nu kunde jag tro det, och senare fick jag veta att myndigheterna bragt i dagen och gjort slut på flera sådana föreningar. Turister anses ju äfven såsom rättmätiga rof. Jag såg mig om i hvimlet efter en människa som liknade en arbetare, men förgäfves — jo, se där skymtar en brun kappa, det är en munk, en kyrkans tjänare! Och han kommer däråt jag står. Tänk att få se en människa som icke vill ha de fattiga slantar jag kramar hårdt om med vänstra näfven — men hvad? Påfvar och reliker!

Den fete, skinande, gödde brodern räcker fram en — skinnpåse för att få en slant!

Jag vardt svårligen frestad af mitt sämre jag, att...

Mitt något bättre jag segrade, och jag pekade på hans feta dubbelhaka, drog sedan handen öfver mina knotige kinder och gaf honom en bestraffande blick.

Då log den helige ett löje så bredt, att ögonen gingo ihop som veck. Och gick.

Nu hade jag funnit min omnibus, och då vi åkte till hotellet, följdes vi af ett par dussin tiggare. En som hoppat på kryckor, sprang nu raskt efter oss, med kryckorna på axeln.

Hotell Vesuvius, där jag bodde, är en mycket lugnare plats än namnet gifver anledning tro. Det är en modern byggnad med god utsikt öfver hafsviken och nära Villa Nazionale, den sköna parken vid stranden. Efter intagen middag, bestående af makaroner, getsmör och sju obeskrifliga besynnerligheter, gaf jag mig ut att söka reda på den protestantiska missionen. Efter att ha gått vilse några gånger, ty gatorna äro krokiga som lagmän och smala som trosbekännelser, fann jag ändtligen platsen. Och där fick jag första gången höra italiensk sång. 250 söndagsskolbarn sjöngo för oss. Jag förlät Neapel för alla dess tiggare, tjufvar, lurendräjare och hvad mer ondt som torde finnas, för den sångens skull! Att sjunga är för resten naturligt för italienarn. "Om jag kunde sjunga så, skulle jag gifva tio dollars", som gubben sade till professor Hultman. — Det var som ett bad en het sommardag att efter allt elände, vi sett under dagen, här få se något af evangeli omskapande makt. Man kände sig på ett

ögonblick återförd till hem och vänner, till Guds land igen, då man fick sitta ned ibland en skara troende italienare, äfven om man ej förstod hvad som sades. Deras utseende, uppförande och själfva atmosferen gaf ett totalintryck af kristlig gemenskap och samhörighet. Här var jag icke längre främling i ett aflägset land, här var jag hemma ibland vänner. Det är följden af att tro på samme Gud.

I Neapel stannade vi i tre dagar, och hade därför tillfälle se något af stadens sevärdheter. Aqvariet, beläget i Villa Nazionale, är oöfverträffeligt. Bäst som jag gick där intresserad i de vidunderliga vattendjuren, hörde jag någon tala svenska. Jag fann då en svensk familj, på rundresa i Italien, hvilka blefvo lika öfverraskade som jag öfver att finna en landsman där.

National Museet lär vara, i vissa hänseenden, det bästa i världen. Jag är ingen konstkännare, förstår mig litet eller intet på konstverk, men här tilltalades jag dock af mycket som jag såg. Intressanta gamla fresker, bronser från Pompei, som prydde gatorna och torgen på Pauli tid, skulpturer från Rom och Herculaneum, som sågo rent lefvande ut. Länge stod jag framför en kapplöpare i marmor, och då man såg de spända nerverna, den framåtlutande ställningen och de ifriga dragen, allt liksom blott väntande på ordet "gå" för att rusa iväg, dröjde man ofrivilligt ett ögonblick för att se honom starta. "Veten I icke, att de, som löpa på vädjobanan, löpa väl alla, men en får segerlönen? Löpen *så*, på det att I skolen få den." (2 Kor. 9: 24). Här är tränering — löpen *så!* Här är beredskap — löpen *så!* Här är eldig ifver — löpen *så!*

Neapel, med Vesuvius i bakgrunden.

Här är självbehärskning — löpen *så!* — Med ett tack till den döda marmorn för en lefvande illustration går jag motvilligt vidare.

Den gamla katedralen, byggd i 13:de århundradet, är väl värd ett besök. Vi kommo dit just då morgonmessan höll på som bäst. En kardinal, tre biskopar och femtio präster gnolade och mumlade och exercerade, så om Gud brydde sig om uniformer och grannlåt och prästkjolar och annan dårars prydnad, så hade det varit ett kraftigt möte. Det syntes icke alls störa andakten, att vi och många andra drefvo af och an. Vi sporde vår vägvisare, om det icke skulle anses opassande att några hundra turister, under högljudda samtal, begapade helgonrelikerna, medan messan pågick. Men han försäkrade oss att vår närvaro icke i det minsta störde exercisen. Kyrkan är helgad åt St. Januarius, som hallshöggs i Puteoli i fjärde århundradet. Hans kropp sades vara begrafven under altaret. En bit af hans finger visas i ett litet glasskåp, såväl som en mängd andra reliker, hufvudskallar och människoben. En del af St. Januarius' blod förvaras äfven här, hvilket tre gånger hvarje år, vid stora högtider, återgår i flytande tillstånd. Skulle blodet vägra flyta, så bebådade det en stor hemsökelse och olycka för staden, hvars skyddshelgon St. Januarius är. Vid dessa tillfällen samlas människor i tusental både inom och utom kyrkan, som under suckan och vånda, bedja och vrida sina händer, till dess prästen kommer ut och förkunnar för dem att blodet nu flyter. Naturligtvis får ingen mer än prästen se underverket. — Några franska krigsskepp voro vid ett tillfälle ankrade utanför i hamnen,

och prästen förklarade att helgonets blod vägrade att flyta på grund af dessa skepps närvaro i hamnen. Den franske amiralen underrättades därom, och han sände bud till prästerskapet, att om blodet icke flöt inom en timme, så skulle han bombardera staden. Och det hjälpte. Helgonet tog varning och gaf med sig strax.

Här ligger en gammal gråhårig man framför skrinet, där blodet förvaras, och beder. Han gråter och vrider sina händer. Ack, den som kunde tilltalat den gamle och visat honom till det blod, som är för mer än alla helgons, det som gäller i himmelen! Då kanske den nöd han nu söker hjälp emot skulle flykta som en morgonsky.

Att börja med ler man åt denna komedi af bockande, nigande, drönande, messande präster i grann utstyrsel af gula, blå, gröna, röda, flottiga, smutsiga kjortlar; åt detta relikväsen, där en salvelsefull gråbroder med heliga miner visar en hufvudskalle eller en benbit, som tillhört något helgon; eller några länkar af den kedja, med hvilken Petrus var bunden; en fjäder från Gabriels vinge eller Josefs sista andedräkt, hvilken man fångade genom att hålla en flaska för hans mun, då han utandades den sista sucken; ett stycke af himlastegen, som Jakob såg i drömmen eller några tagelstrån från svansen af den åsna, som Josef använde vid flykten till Egypten. Och då man ser munkens bugningar och hokuspokus framför taglet, önskar man att det vore, icke blott sju strån, utan hela svansen, med åsnan fästad därvid, som lurifaxen hofverade för. Men komedien blir tragisk, då man ser det arma folkets blinda vidskepelse, ser dem tillbedja relikerna under tårar och

ångest, ty då börjar man förstå den förfärliga makt, som den vansinniga villfarelsen har öfver de okunniga massorna.

Tillbedjarne vi se här bära alla spår af stort armod, men omkring oss i templet är en gränslös rikedom. En bronsdörr, i hvilken äro skulpterade händelser ur nya testamentet, samt några helgons underverk, har kostat, säges det, 40,000 dukater. Och pängar vill man ha här. Nu förstå vi hvarför kyrkans tjänare icke störtdes af vår närvaro — nu vilja de ha kollekt i form af dricks-pängar till munken som visat oss omkring. Och det är väl icke mer än rätt att gifva dem något. "Håll handen på plånboken", varnar vägvisaren, då vi skola gå ut. Trängseln i dörren är tillställd af ficktjufvar, som ämna inhösta något från oss. En munk skramlar oss i näsan med en skål, halffylld af mynt, men vi kände oss icke manade att öka dess innehåll den gången. Och ingen ficktjuf knep något från oss, ty med plånboken i handen och handen i fickan trängde vi oss ut — och mötte en nunna, som höll upp ett krusifix och räckte fram en tiggarpåse. Om det var en välsignelse eller en förbannelse, hon mumlade efter oss, då vi skyndade förbi henne utan att offra, veta vi icke, men vi mådde icke illa efteråt i alla fall.

Det gamla palatset, hvilket står kvar ännu sådant som det användes före revolutionen, då Neapel var hufvudstad, gjordes en påhälsning. Den rödklädde vaktmannen i porten steg fram, då vi närmade oss, och sporde något, vi visste icke hvad. Vi tyckte oss märka ordet "permissio" och antog att han ville veta om vi hade skaffat oss tillåtelse att gå in. Vi sågo

andra komma och gå utan hinder och började ana hvarför den viktige portvakten hindrade oss. Ett litet mynt — och allt var klart! Han t. o. m. bugade sig djupt, då vi gjorde vårt intåg. Ack den silfversmörjan, hvad den är effektiv! Palatsets grannlåt daterar sig tillbaka till tiden, då Neapel var hufvudstaden i ett självständigt konungadöme, på hvars tron Don Carlos, Ferdinand, med öknamnet Bomba samt Josef Bonaparte m. fl. hafva suttit. Här vandrade vi fram genom de stora rummen, hvars väggar äro prydda med dyrbara tapisserier och klassiska målningar, och från hvars tak hängde kandelabrar af silfver och guld. Vi gingo öfver danssalongernas polerade golf och sutto på kungliga divaner, tittade ut i den kungliga trädgården och spatserade i tronrummet. Jag fick för mig, att det skulle vara roligt att sitta på tronen en gång — kanske får jag aldrig mera tillfälle därtill. Så lät jag sällskapet gå före mig, och då jag hade blifvit ensam i tronrummet, klef jag upp på den förgyllda stolen och satte mig högtidligt ned! Jag anlade så värdig min, som jag för tillfället hade till hands och blickade stolt ut öfver — det tomma rummet. Sedan steg jag åter ned och skattade mig lycklig, att jag icke är så olycklig som de stackare, som suttit där. Jag har en mjuk armstol hemma, som jag fått af goda vänner, den är mycket bekvämare än tronen var. Och där fruktar jag inga pretendenter. Jag har där icke så mycken grannlåt som här, men så har min gumma ej häller så mycket att damma, och har jag icke många tjänare, som af fruktan för bilan, lyda mina nycker, så har jag ej häller så många fiender. Lappri, jag ville icke vara

kung! Godt att kunna regera sig själf, låt vara andra.

Gamla slottet i Neapel.

En af Rockfords dagtidningar, till hvilka jag skref några bref under min resa, hade känt sig mycket tilltalad af att jag besteg tronen i Neapel, och i följd däraf förvånades mina Rockfordsvänner en afton af den, i stor stil tryckta, häpnadsväckande nyheten, att

"REV. G. F. JOHNSON SITTER PÅ NEAPELS URGAMLA TRON!"

Ah, det går att komma upp i världen. Men den gången var det väl, att det äfven gick att komma ned. Och härmed har jag lämnat åt en intresserad eftervärld en sann historia om Texas-Johnsons tronbestigning.

Neapel är Italiens största stad, hafvande mer än en half million invånare. Den räknar sin tillvaro sedan flere århundraden före Kristus. En omfattande skeppsfart och stor handel gifver den en modern liflighet.

De elektriska spårvagnarne äro försvarliga, och man betalar för distansen man åker. För 10 centesimi (2 cents) får man åka flera mil. Naturligtvis är det blott på de nyare gatorna spårvagnar kunna begagnas. De gamla gatorna äro smala gränder, och på grund af stadens läge, liksom i Alger, många trappformade, så icke ens ett litet åkdon kan komma fram. Någon regelbundenhet kan icke komma i fråga. Dessa förvillande mörka gränder ha nog icke så litet att göra med de många lönmördarnes och tjufvarnes tillvaro i Neapel, ty de lämpa sig utmärkt för deras yrke. Att söka följa en tjuf, som nappar ens plånbok eller klocka och försvinner i en af dessa gränder, vore icke blott lönlöst utan riskabelt. Att rapportera det till en polis är väl icke så riskabelt, men lika lönlöst. En neapolitansk polis är till för syns skull, näppeligen för tjänst. Där han seglar fram längs de större gatorna, klädd i rödkantad frack, hvita handskar och napoleonhatt med hög fjäderbuske, skulle ingen vilja begära att han skulle ställa sin vackra uniform i oordning eller löpa fara att snafva omkull öfver sitt vid sidan dinglande svärd, för att taga en tjuf. Man känner i alla fall sympati för honom, då man vet, att han har endast omkring 18 dollars i månaden, af hvilken summa 6 dollars kvarhållas för hans uniform. Så smakar det något att vara grann, så kostar det också.

I moraliskt hänseende har nog Neapel lärt allt för mycket af det gamla förpestade Pompei. Hvar man gick, i gamla eller nya staden, dag eller natt, antastades man af dåliga varelser, män och kvinnor. En gång grep jag en närgången, vämjelig pojkslyngel i kragen

och slängde honom ur vägen. Men i en blink blixtrade en dolk i hans hand, och på kortare tid än det tager att säga det, hade han ett halft dussin medhjälpare omkring sig, hvilkas hotande åtbörder ingaf mig att draga mig tillbaka till hotellet, som var blott ett stenkast därifrån. Så snart man går ut ur hotellet, storma hyrkuskar och vägvisare omkring en, och af deras tjänstaktiga upplysningar och tillbud tvingas man till den förfärliga slutsatsen, att många turister följa icke allenast sedan utan äfven sedeslösheten dit de komma. Om så icke vore fallet skulle de icke kunna med sådan oförskämdhet annonsera sin stads skam för en okänd utländing.

Viken låg klar och himmelsblå då vi gingo ombord på den lilla ångaren, som skulle föra oss ut till ön Capri, tvärs öfver bukten, där vi skulle göra en påhälsning i den Blå Grottan. Man sade oss, att vi borde gå tidigt till båten för att få se dykarnes sport. Vi lydde, och ångrade det icke. Rundt omkring den lilla ångbåten summo ett halft dussin män, synbarligen lika hemmastadda i vattnet som fiskar. De ropade efter mynt, och då man kastade ett litet mynt, af en eller två cents värde, i vattnet, döko de efter det med en otrolig skicklighet och kommo hvarje gång upp med myntet mellan tänderna eller tårna. Alla mynt de fiskade upp behöllo de i munnen, och man undrade huru de kunde nappa flera utan att förlora dem de redan hade. Innan båten afgick syntes de allesamman hafva "tagit munnen full".

ön Capri.

Något mer än två timmars resa, och vi voro i Capri, den 5 mil långa och 2 mil breda ön, som ligger vid inloppet till Neapelbukten. I öns tvänne städer, Capri och Anacapri, den senare belägen på en hög klippa och tillgänglig medelst en stentrappa med 522 trappsteg, bo 6,000 människor. Här tillbringade kejsar Tiberius de sju sista åren af sin lefnad, i osedlig förnedring och beryktad grymhet. Ruinerna af hans palatser finnas ännu till. Vi spisade middag under vinrankorna utanför Hotel de Suisse, högt uppe på klippan, vid hvars fot vikens blå vågor plaskade. Härifrån har man en oöfverträffelig utsikt öfver viken. Långt borta i bakgrunden tronar Vesuvius, och vid dess fot ser man Pompeis ruiner. Neapel, med sina hvita stuckhus, utbreder sig längs viken som ett nyfallet snötäcke. Mot söder ser man Castellammare och Sorrento, hvita i sin omgifning af gröna kullar, på långt håll liknande ett par hvita, nyss vaskade näsdukar, som fallit ned från klädstrecket i det gröna gräset. Här finnes den skön-

het jag hört talas om, som jag icke kunnat finna i Neapel. Det är med Neapel som med mycket annat, det tar sig bäst ut på långt håll.

Härifrån skulle vi nu göra en utflykt till Blå Grottan, som är öns största märkvärdighet. Man färdas dit i små roddbåtar, ty ingången till grottan är från hafvet och därtill så liten, att endast en liten roddbåt kan komma in. Nu säga båtmännen att vi äro där. Vi se oss för, men ingen grottingång synes. Endast den lodräta klippväggen, som står som en flera hundra fots hög mur uppskjutande ur hafvet. Slutligen upptäcka vi, nere vid vattenytan, en mörk, halfcirkelformig fläck i klippväggen. Det är den trånga ingången. Men huru skall man få huf vudet med sig där? Jo, vi måste ligga ned i båten, medan båtmannen skjuter den genom den låga porten. För ett ögonblick är allt mörkt, och rummet blir oss mycket trångt, men i nästa ögonblick ljusnar det igen, och vi sitta upp med ett utrop af förvånad förtjusning. Framför oss, omkring oss, öfver oss och under oss äro under som äro omöjliga att beskrifva. Grottans hvälfda tak är klarblått som den blåaste himmel. Vattnet är blått och så genomskinligt att man kunde tro sig flyta i den blå rymden. Stalaktiter eller droppstenar hänga ned från taket som upp och nedvända pyramider, och korallref pryda väggarne rundt omkring. Den lilla öppningen från hafvet släpper in just nog ljus att göra denna trollvärld mystisk och förtjusande. En dykare får några skilling för han skall tumla om i vattnet, och då han så gör, skimrar det af tusende safirer och opaler, så genomskinligt klara att de synas vara regnbågens

barn. Ett silfvermynt kastadt i vattnet, synes lika väl då det ligger på bottnen, som då man håller det i sin hand.

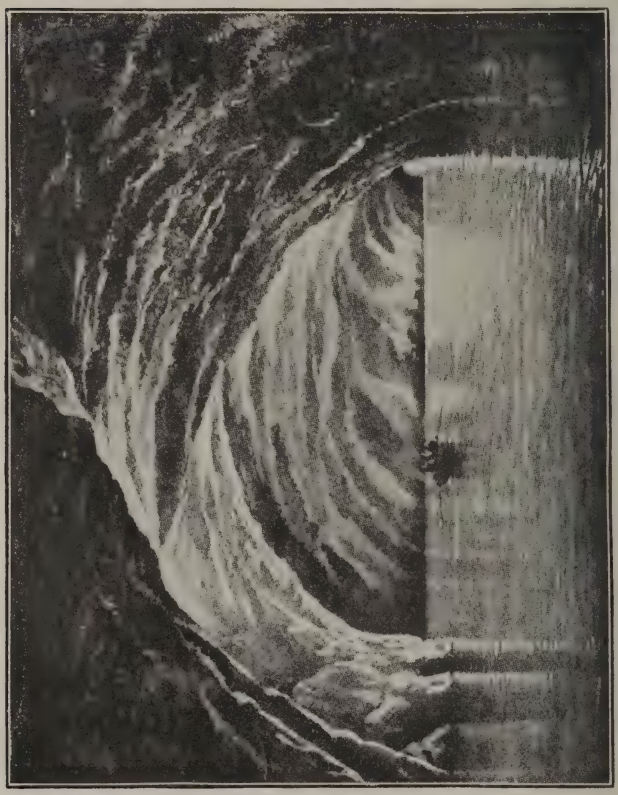

Blå Grottan, Capri.

Det händer understundom att hafvet hastigt höjer sig, beroende på vindens omkastning, och då kan grottans ingång tillslutas, så att ingen kommer ut eller in.

Det har händt att besökare ha blifvit på så sätt innestängda i 2, 3 ja upp till 4 dagar. Hvarje båt medför därför ett litet brödförråd, att lifnära fångarne i händelse af något sådant. Men denna dag var hafvet lika vänligt och tillmötesgående emot oss, som det hade varit i hela två veckor förut, och därför kommo vi ut lika lätt som vi kommo in, det enda vilkoret var att böja oss djupt. Det hvita ljuset utanför bländade oss så vi kunde icke öppna våra ögon för flera minuter.

"Släptåg".

Snart äro vi ombord på vår lille ångare igen, och ett par roddare som vilja till Sorrento, passa på att följa med, båtar och allt, på sätt som illustrationen visar. Fästade med ett långt tåg vid båtens akter, det skummande kölvattnet fräsande omkring dem, få de en lika lustig som hastig färd till Sorrento. Och det kostar ingen möda. De få bara stå fläck för vår kamera, och det synes vara dem ett nöje.

I dag skall jag göra en påhälsning i det gamla Puteoli eller, som det nu heter, Pozzuoli. Det var där Paulus landsteg då han for till Rom. Men jag måste ut tidigt på morgonen för att hinna dit och tillbaka igen i tid för resan till Pompei. Och att gifva sig ut tidigt betyder att förlora sin frukost, ty ett italienskt hotell bryr sig icke om att oroa sig för en tok af en utländing, som ej kan stanna i sängen till kl. 8 på morgonen. Här gå icke folk till hvila *om aftonen* — de vänta till dagen därpå. Och så stiga de upp fram på dagen. I längden skulle jag komma väl öfverens med italienaren i det stycket, ty jag föredrar i allmänhet att arbeta till midnatt och sedan få vara i ro på morgonen. Men denna morgonen skulle jag gärna sett att någon varit uppe i hotellet, så jag kunde fått en kopp dåligt kaffe och en brödbulle med getsmör på. Men allt var tyst och stilla i hotellet, då jag for åstad vid sjutiden, och jag tröstade mig med att skaffa mig mat i Puteoli. Men förlorade jag frukosten, så vann jag något bättre, genom att vara uppe tidigt. Jag fick nämligen se huru den italienske mjölkmannen levererar sin vara. Han åker icke omkring i en vagn, han för hela sitt mejeri med sig. Och det består i närvarande fall af tvänne smutsiga getter. Han ropar något som jag ej förstår, och från huset tvärs öfver gatan kommer en kvinna med ett dricksglas i handen. Getherden sätter sig ned vid en af getterna och mjölkar glaset fullt, räcker det till kvinnan, får sin betalning och vallar sina getter vidare. Nu är kvinnan säker om att mjölken ej är vattenblandad. Riktigt säker? Nej, det kan vara en möjlighet, om hon icke har vaktat honom väl, att han

lurat henne ändå. Huru då? Jo, han har troligen under armen, dold väl under kläderna, en större gummiboll fylld med vatten. Från densamma löper en fin gummislang ned genom hans skjortärm, utmynnande tätt vid armleden. Gifves så gummibollen en lätt kläm med armen, så blandas en vattenstråle med mjölken, under det den oskyldige mjölkmannen söker underhålla frun med samspråk, för att distrahera hennes uppmärksamhet.

Efter en timmes resa med en sämre spårvagn var jag i Puteoli. Det visste jag därigenom att fiskstanken började bli outhärdlig. Man hade sagt mig att det var kännetecknet på platsen. Så snart jag steg af spårvagnen, möttes jag af en vägvisare, som ville gifva mig sin tjänst för dagen för 25 lire (5 dollars). Jag sade honom att jag kunde stanna endast en kort stund och ville blott se hamnen. Då slog han ned priset till 15 lire. Jag antydde, att jag ju kunde bese hamnen utan hjälp, och att det näppeligen kunde vara värd 15 lire att han hjälpte mig att titta ut åt hafvet, och då ville han göra mig sällskap för 1 lira (20 cents)! Till sist gick han med mig trots att jag bad få bli ensam.

Kommen ned till vattnet hörde jag det numera bekanta drönandet, som lät mig veta att messan pågick i någon närbelägen kyrka. Jag fann oljudet komma från en gammal fallfärdig helgedom belägen nere vid själfva stranden, så vågorna sköljde upp mot väggen. Det lär nog vara den plats, som traditionen kallar Pauli landningsplats, och så är kyrkan byggd där för platsens helighets skull. Jag gick in i kyrkan för att se och höra på morgongudstjänsten. Men det var

Kyrkan i Puteoli.

obetänksamt. Största delen af församlingen, som bestod af en mängd smutsiga och ytterst illa klädda fiskare, med deras familjer, vände sin uppmärksamhet från både prästen och altaret för att taga mig i betraktande. Jag drog mig tillbaka, men en stor del af åhörarne följde mig. Nu hade jag fördärfvat mötet för prästen och nyttan för mig själf, ty han, som ville ha folket, blef af med dem, och jag som ville vara ensam, kunde icke bli dem kvitt. Jag gick och satte mig vid stranden för att se det alexandrinska hveteskeppet komma, förande höfvitsmannen Julius och hans ovanlige fånge från Judeen med dennes följeslagare Lukas, se dem landstiga och söka reda på bröderna, som Lukas berättar de funno här.

Puteoli var på den tiden en ganska betydande hamnstad, en hufvudort för Italiens sädeshandel med Alexandria. En gammal romare berättar att stadens in-

vånare brukade gå ned till hamnen i stora skaror för att åse hveteskeppen komma in. Dessa åhörare som jag tog ifrån prästen få tjäna att representera hoparna som troligen voro vid stranden, då Paulus kom. Finnes det månne några bröder bland dessa? Här stannade Paulus och Lukas i sju dagar, alltså äfven öfver en söndag, då de väl samlades med bröderna för att bryta bröd. Var det kanske just därför bröderna voro så måna om att få behålla dem, för att få ha dem med vid ett sådant tillfälle? Och hvar samlades de? Kanske i en af de där ruinerna som se så sekelgamla ut? Hvilken minnesrik stund det må ha varit, både för aposteln och för bröderna! Där jag satt på stranden försökte jag lyssna något på deras samtal under de sju dagarna och betrakta den underbara kärlek som band dessa människor — i många hänseenden så olika — tillsammans. Så ha de få dagarna ilat, blott allt för snart. Julius underrättar sin fånge att det är tid att fortsätta resan. Där fara de — norrut, för att mötas vid Forum Appii af bröderna från Rom.

Vågens skvalp mot stranden påminner mig, att jag sitter kvar i Puteoli. En blick omkring på de gamla ruinerna, ännu en blick utåt hafvet, ett fotografi af den gamla kyrkan, och farväl.....

Apollotemplets ruiner, Pompei.

FEMTE KAPITLET.

Pompei.

"NÄR de säga: det är frid och säkerhet, då kommer ett plötsligt fördärf öfver dem" (1 Tes. 5: 3.) Dessa ord ljödo i mina öron under det jag vandrade omkring en dag bland Pompeis ruiner, "de dödas stad", som i våra dagar uppgräfves ur den 18 sekler gamla graf af aska och grus, i hvilken den blef lefvande nedbäddad af Vesuviuseruptionen den 24 augusti år 79 e .Kr. Man kunde tro att profeten tänkte på en dylik katastrof, då han skref: "Därföre vidgar

dödsriket sitt svalg och spärrar upp sitt gap utan all måtta, och dit ned far stadens härlighet, dess sus och dus och all dess munterhet". Dessa stensatta gator hvimlade af människor, dessa ruiner beboddes af myllrande tusenden, då Kristus predikade i Jerusalem, och hastigt, oförtänkt som ett åskslag redde den rasande vulkanen dem en nära tvåtusenårig graf, hvars hårda famntag väl släckte stadens lif, men bevarade lefnadsdragen så oförställda, fast ingalunda så oskuldsfulla som barnets, hvilket slumrar i vaggan. Tempel och teatrar, forum och gator, krogar och bordeller, alla äro de ense i sina tysta, men lika tydliga som hemska vittnesbörd om det "muntra stadslifvet", som petrificerades i ett ögonblick, och nu efter 18 århundraden grinar fram ur askan som en dåres ansikte, prägladt i dödsstunden af ett hemskt löje, som stelnat med de sista kampryckningarna.

Vi ha en för eftervärlden lycklig tillfällighet att tacka för ett ögonvittnes beskrifning på den förfärliga katastrofen. Plinius den yngre, sedermera en af romarnes yppersta skriftställare, befann sig i Misenum, tvärs öfver viken, tillsammans med sin morbroder och adoptivfader, Plinius den äldre, hvilken tillsatte lifvet på olycksplatsen. Häfdatecknaren Tacitus hade anhållit att af Plinius erhålla underrättelser om hans morbroders död, och de tvänne bref, som sändes som svar på denna begäran, gifva en mästerlig skildring af händelsen. Några utdrag därur torde därför tillåtas.

"Han (morbrodern) befann sig i Misenum, där han i egen person förde befälet öfver en flottafdelning.

Den sjunde timmen på dagen meddelade honom min moder, att ett moln af ovanlig både storlek och form visade sig. Han begärde fram sina sandaler och steg upp på en plats, hvarifrån man bäst kunde iakttaga den underliga företeelsen. Ett moln uppsteg från ett berg, först efteråt fick man veta, att det var Vesuvius. Det uppsteg liksom med en kollossal stam emot höjden och utbredde sig därpå i åtskilliga grenar. Ibland var det hvitglänsande, ibland smutsdunkelt och fläckigt, allt efter som det drifvit upp jord eller aska. Han begaf sig ut ur villan. I samma ögonblick mottog han en skrifvelse från Rectina, Tascus' gemål, som var uppskrämd öfver den hotande faran. Hennes villa låg nämligen tätt vid bergets fot, och det fanns ingen möjlighet att undkomma annat än till sjös. Hon bad, att han skyndsamt skulle hjälpa henne ur den stora faran. Han lät fartygen löpa ut och steg själf ombord för att bringa hjälp icke blott åt Rectina utan åt många andra, kustens skönhet hade nämligen lockat till talrikt bebyggande. Han skyndade dit, hvarifrån andra flydde, hållande rak kurs emot faran. Snart föll aska ned öfver fartygen, varmare och tätare ju närmare de kommo, snart också pimpsten och svartbrända, hårdare stenar. Snart visade sig plötsligt ett grund, och stränderna stodo till följd af ras från berget som en otillgänglig mur. Sedan han ett ögonblick känt sig tveksam, om han borde vända om, sade han emellertid, ehuru styrmannen uppmanade honom att så göra: 'Lyckan står den djärfve bi; styr till Pomponianus!' Denne befann sig i Stabiae, där faran visserligen icke ännu var omedelbart förestående, men man

såg den likväl, och då den tilltog i utsträckning, så var den ju dock nära. Emellertid lyste från berget Vesuvius på allt flera ställen väldiga eldstungor och högt uppstigande brandflammor, hvilkas glans och intensiva sken förhöjdes af nattens mörker. — En gemensam öfverläggning hålles, huruvida man bör sitta kvar i boningshuset eller ströfva omkring i det fria. Huset vacklade nämligen under täta och väldiga jordstötar och tycktes liksom flyttas från sina grundvalar och röras än åt ett håll, än åt ett annat. Under bar himmel åter var man utsatt för faran af pimpstenars nedfallande. Man valde det senare alternativet. Hufvudkuddar fastbundos på hufvudena med dukar för att skydda mot de nedfallande föremålen. Nu var det redan dag på andra ställen, men här var det natt, svartare och tätare än hvarje annan natt. Nu iakttogos annalkande lågor och en deras ankomst förebådande lukt af svafvel.

Under tiden befunno oss jag och min moder i Misenum. Sedan min morbroder begifvit sig af, använde jag återstoden af dagen till studier. Flera dagar i förväg hade jordskalf förnummits, men de hade ingen skräck förorsakat, emedan sådana äro vanliga i Kampanien. Men denna natt tilltogo de i styrka till den grad, att allting tycktes icke blott röras utan omstörtas. Min moder störtade in i min sängkammare just som jag själf höll på att stiga upp för att väcka henne, däräst hon skulle sofva. Redan hade dagens första timme inträdt, och ännu var dock dagsljuset osäkert och så att säga tjockt, och då redan de kringliggande husen skadats af jordbäfningen, så förefans stor och öfver-

hängade fara för instörtning. Vi beslöto oss då för att gå ut ur staden. En förskräckt folkmassa följde efter. När vi kommit utanför staden stannade vi. Mycket häpnadsväckande, många skräckscener få vi där bevittna. Så t. ex. flyttade sig åkdonen, som vi låtit föra fram, ehuruväl på jämna marken, åt olika håll, och icke ens om man stödde under dem med stenar, höllo de sig stilla på samma punkt. Från andra sidan (viken) visade sig ett svart, fruktansvärdt moln, hvilket företedde bilden af ett väldigt gap med långa eldstungor, som erinrade om blixtar men voro större. Nu kom askan, ännu dock ej så tät. Ett tjockt rökmörker hvälfde sig hotande öfver oss bakifrån, det göt sig ned öfver jorden såsom en framstörtande flod och följde oss. Vi veko åt sidan för att icke stupa omkull och i mörkret nedtrampas af de efterföljandes skara. Knappt hade vi så gjort förr än en natt omhöljde oss, ej sådan den månlösa eller mulna är, men sådan hon råder i slutna rum, när ljuset är utsläckt. Nu hördes öfverallt kvinnornas jemmer, barnens kvidan, männens högljudda rop; några ropade på sina barn, andra på sina föräldrar, andra på sina makar, igenkännande hvarandra endast genom rösten. Den ene jemrade sig öfver sitt, den andre öfver sina käras öde. Somliga önskade sig döden af fruktan för döden. Somliga lyfte sina händer till gudarne, men de flesta menade att inga gudar kunde hjälpa, ty nu var den sista och eviga natten kommen öfver världen. En svag ljusning visade sig, hvilket syntes oss vara ej dagen, utan ett tecken till annalkande eld. Och eld var det verkligen, men den begränsade sig på långt afstånd. Åter kom mörker

och åter aska, denna gång mycken och tung. Gång på gång måste vi skaka den af oss, ty annars skulle vi blifvit betäckta däraf och äfven kväfda på grund at dess täthet. Slutligen förtunnade sig den svarta dimman liksom till vanlig rök och försvann. Därpå visade sig verklig dager, till och med solen glänste fram, med grumligt ljus likväl, sådant det plägar vara vid förmörkelser. För de ännu ovant stirrande ögonen dansade allt omkring, allt var förändradt och öfverdraget af ett tjockt täcke af aska liksom af snödrifvor."

Så långt Plinius. De undkomna flyktingarne återvände naturligtvis så snart deras fruktan tillät dem, för att i askhögarna gräfva efter sina ännu åtkomliga ägodelar och omkomna anhörigas lik. Denna räddningsgräfning fortsattes väl någon tid, och man vet att kejsar Titus en tid tänkte på att låta uppgräfva och återställa staden. Men Rom hade snart allvarsammare saker att tänka på än en liten förstörd stad, och så småningom syntes den blifva lika glömd som den var gömd. I århundrade efter århundrade slumrade den tysta staden under vinodlingar och trädgårdar. I slutet af 16:de århundradet gräfdes en underjordisk kanal för att leda vatten från Sarnofloden till staden Torre Annunziata, och den gick tvärt igenom Pompeis ruiner. Man stötte därvid på murar och byggnader, men inget intresse väcktes däraf. Först i midten af 18:de århundradet började någon utgräfning, men det blef ingenting nämnvärdt utaf förr än 1845, då under uppsikten af arkeologen Fiorelli, den systematiska och vetenskapliga gräfningens tid inträdde. Gräfningen bekostades af ett årligt statsanslag å 60,000 lire (12,000 dollars),

hvartill kommer inträdesafgifter af besökande. Dessa uppgå till rätt ansenliga summor ty ruinerna besökas årligen af en väldig ström af turister, och inträdesafgiften är satt så hög som 2 lire (40 cents) per person.

Panorama af Pompei. (Efter en korkmodell i Neapels museum.)

Lyckligtvis är den allmänna föreställningen att staden dränktes i en lavaström, icke öfverensstämmande med verkliga förhållandet. Vore det fallet så skulle gräfningen icke blott mångfaldigt försvåras utan kanske helt och hållet omöjliggöras. Med grannstaden Herculaneum är det däremot fallet och lavan är numera en hårdnad massa som bildar ett bergfast skal, i hvilket gräfning skulle bli likartad med grufarbete. Förklaringen till denna olikhet i de tvänne grannstädernas lika öde, ligger däri att Herculaneum var beläget så godt som vid foten af Vesuvius, då Pompei däremot låg på 5 mils afstånd, och därtill på en höjd, dit lavaströmmen icke nådde.

Stofttäcket, bestående af aska och pimpsten, är från 20 till 30 fot djupt, d. v. s. från jordytan ned till ga-

tunivån. Man förstår att det är ingen småsak att uppgräfva och bortföra denna massa, som skyfflas i korgar och lassas på grusvagnar för hvilkas transport tillfälliga små jernvägsspår äro anlagda. Stor försigtighet kräfves äfven vid gräfningen så att icke de påträffade lämningarna, byggnader, statyer, konstverk, mosaiker, väggmålningar m. m. skola skadas.

Största försigtigheten fordras där man önskar att tillvarataga kvarlefvorna af de olyckliga lefvande varelser, som legat inbäddade i sitt omhölje af hårdnad aska i dessa många århundraden. Då den fuktiga askan tätt omslöt en människokropp eller annat föremål, och sedan så småningom hårdnade, bildade den en form, återgifvande med otrolig trohet det omslutna föremålets drag, ända till en människas anletsdrag vid dödstillfället. Sedan kroppen förmultnat finnes i dessa hårdnade former ingenting mer än skelettet och en handfull stoft. Fiorelli fann på att i dessa former ingjuta gipsmassa, och sedan man med försigtighet borttagit det hårda omhöljet hade man en trogen afbildning af den olyckliga varelsens sista ångestfulla ögonblick i lifvet. Sådana gipsafgjutningar finnas i ansenlig mängd, och ligga utställda i museet vid Porta Marina samt i det nyare vid Merkuriusgatan. Något mera gripande att skåda känner jag icke till. Det är icke lik, döda kroppar, som Egyptens mumier, man ser, det är fastmer lidande varelser som kämpa den sista kvalfulla kampen med döden. Där gipsgjutningen sönderfallit ser man delar af skelettet sticka fram, görande ett ytterst smärtsamt intryck.

Nedanstående bild visar ett par sådana gipsafgjutningar, men i något skadadt skick.

Likafgjutningar, Pompei.

Huru många af stadens 30,000 invånare som omkommo vet man icke, och kommer aldrig att få veta det, ty antalet af de omkomna representeras icke blott af de skelett man finner vid utgräfningen, utan många, kanske tusenden, af dem som kommo ur staden drabbades likväl af olyckan. Vid en gräfning i Sarnodalen, utanför staden, återfunnos på en plats vid den gamla flodbädden, öfver 30 skelett, tillika med pänningpungar och dyrbara husgeråd. Dessa hade tydligen sökt att i sin flykt komma öfver floden, men hade i stället mötts af döden. Så torde hela trakten gömma tusenden som i sin flykt upphunnos af det vidtomfattande fördärfvet. Trakten var dessutom rik på dyrbara villor hvilkas ruiner ju torde med tiden blifva frambragta i ljuset. Städerna Herculaneum och Sta-

biae, förutom några till läget mindre kända byar, hvilka ännu slumra under sina grafkullar, delade äfven Pompeis öde.

Nu företaga vi en liten rundtur genom gatorna. Då man kommer från jernvägstationen inträder man, sedan man vid kontoret erlagt sin afgift, genom den gamla i godt skick bevarade Porta Marina eller hafsporten. Inom några ögonblick vandrar man uppåt en

Ymnighetsgatan i Pompei.

af stadens bredaste gator, stensatt med stora lavablock. Här vi nu trampa, trampade pompejanernas sandaler för två tusen år sedan. Samme stenar, samme trottoarer, samme väggar. Gatorna äro smala, från 7 till 20 fot blott; trottoarerna få därför icke taga bort mycket af bredden. Trottoaren är i regeln ett par fot högre än gatan, detta på grund af att gatan vid regnfall måste ha varit, som fallet är i Neapel ännu, en forsande vattenström. För att hjälpa fotvan-

draren att vid sådana tillfällen komma öfver gatan torrskodd, äro här och där lagda några stora stenar öfver gatan, i jämnhöjd med trottoaren. Föregående bild kan hjälpa läsaren att bilda sig ett omdöme om gatans såväl som trottoarens utseende.

Strada dell Abbondanza, Ymnighetsgatan, uppkallad efter gudinnan med ymnighetshornet, som står där borta i fontänen, var en af de hufvudsakligaste affärsgatorna, och därför en af de bredaste. Hvart vi vända oss mötes ögat af märken som, trots ruinernas kalla ödslighet, liksom gifva lif åt omgifningen. Den af repet slitna fåran i brunnskaret af sten, den slitna fördjupningen i vattenhons marmorsida vid fontänen, orsakad af att de som kommo dit stödde sig med handen mot hon medan de drucko, de flera tums djupa hjulspåren i stenläggningen, verkstäder i hvilka halffärdiga arbeten i metaller, marmor och sten, liksom ligga och vänta på att mästaren som så hastigt försvann för 18 hundra år s dan skall komma tillbaka och fullborda dem, allt detta och mycket mer af det slaget som möter besökarens öga, hjälper till att föra honom tillbaka till tiden då allt omkring var lif, rörelse och verksamhet.

Vältalig som Plinius är i sina bref, mäktar han dock icke gifva en så liflig och målande skildring af katastrofens förfärande öfverraskning, som gräfningarne gifva. Affärslifvet, familjelifvet, politiken, förlustelserna, utsväfningarne, allt lägges i öppen dag, allt blottas för kommande årtusens generationer. Hvilken bild af Guds makt att bringa i dagen det som är fördoldt! Guds vrede har lössläppt döden och fördärfva-

ren och låter oss påträffa dem på bar gärning. Det är en Guds varningssignal för världen, en predikan om hvad som kommer att ske då allt förborgadt skall fram i ljuset och jorden skall blotta sina blodsskulder.

Här synas spåren af dem som tillbringat de sista stunderna i nyttigt arbete, här äro äfven spåren af dem som voro stadda i utöfningen af brott och ut-

Kvarn och bageri, Pompei.

sväfningar då döden öfverraskade dem. Deras lifsgärning är af dem själfva nedskrifven för världen med en outplånlig skrift.

Här är en kvarn, med tillhörande bageri. Baktrågen af sten stå kvar där de af bagaren ställdes då han sista gången använde dem. De underliga kvarnstenarna ha stått där tysta under seklernas lopp. Ett åsneskelett funnet vid en af dessa kvarnstenar, låter oss förstå hvad drifkraft kvarnen hade. I bakugnen bredvid

funnos 84 bröd, sådana de insattes i ugnen den 24 augusti för 1828 år sedan, endast hårdnade och svarta. De visas i Neapels museum.

En smed har här i sin verkstad varit sysselsatt med att reparera ett vagnshjul, det ser man af resterna af hjulet. Men hans lifshjul sönderslogs innan han fick sitt arbete färdigt. Där ligga verktygen, hammaren, tängerna m m., sådana han lämnade dem då hans arm domnade i döden.

En bildhuggares verkstad! Bland byster och statyer finner man en marmorplatta, till hälften genomsågad af en stensåg. Den förskräckte bildhuggaren lämnade sågen kvar i marmorplattan, då han flydde. Hans arbete blef aldrig färdigt — räddade han månne sitt lif? Den gamla verkstaden gifver intet svar härpå...

Ett värdshus eller krog, som går under namnet "Elefanten", synes hafva varit ledigt att hyra den dagen, att döma af inskriften: "Ett värdshus finns här att hyra, ett triclinium med tre soffor och alla bekvämligheter." Men det blef aldrig uthyrdt. Där hade syndats nog.

Val af vissa ämbetsmän förestod i staden. Det förstår man af den mängd af med färg penslade inskrifter, bestående af valupprop, i hvilka det uppmanas att rösta för den eller den kandidaten. Men den valstridens buller tystades af viktigare ärenden. Så skall det ock bli med larmet och braket af våra moderna valkampanjer en dag. Den som nu kastar lif och själ i politiken skall en dag få annat att tänka på.

"Rösta på Sabinus till polismästare, Proculus, så röstar han nästa gång på dig," läses på en vägg.

Nästa gång, ja....

Det kan göra oss godt att i lifvets brådska fråga oss själfva: "Hvar är jag "nästa gång"?

Ett hus vid Strada dell Abbondanza är kändt under namnet "kirurgens hus". Den som bott där måste ha varit kirurg och apotekare i en person, ty jämte droger och apoteksvaror hittades kirurgiska instrument, delvis af samma beskaffenhet som i våra dagar brukade. De äro något rostiga af ålder, men moderna läkare som hafva undersökt dem äro ense därom, att de ingifva verklig aktning för den pompejanska kirurgien.

Allt hvad man kan tänka sig i väg af möbler, verktyg, prydnader, kärl, husgeråd m. m. återfinnes. Bronssängar, bord, soffor, lampor, strykjern af sten, flaskor och glas, ej olika sådana vi i vår tid begagna. Prydnader af silfver, guld och ädla stenar, tala om att pompejanerna "voro med sin tid". Musikinstrumenter och ringklockor ha ännu icke förloradt sin klang. Kedjor, ringar och silfverspeglar se så moderna ut som om de vore utställda i en juvelerarebutik i Chicago.

Teatern var kanske den mest besökta, allmänna plats i Pompei. Det finnes i staden tvänne teatrar, den större, kallad den tragiska, och den mindre, kallad den komiska. Bilden å nästa sida visar ett parti af den större teatern med några af vårt sällskap i bakgrunden. Grundplanen är en i hästskoform förlängd halfcirkel, stödd mot en kulle, så att de terassformade, bakom hvarandra uppstigande sittplatserna af sten, stego från parterren till öfversta raden utan att hvila på någon byggnadsmassa. Hela åskådarterrasen för-

delades i kilformiga afdelningar genom ett antal från ofvan och ända ned gående trappor. Sittplatserna äro afdelade i tre eller fyra afdelningar, afsedda hvar för sin rangklass af åskådare. Den nedersta afdelningen, omfattande de fyra lägsta raderna, är den förnämsta och är förbehållen för öfverhetspersoner och ansedda medborgare; den mellersta afdelningen är för vanligt folk; den öfre för den "sämre" klassen eller slödder och patrask. Här rymdes 5,000 åskådare, och att den ofta var

Parti af tragiska teatern, Pompei.

fullsatt kan man sluta sig till däraf att stentrapporna ledande från gatan äro nästan utslitna! Tempeltrapporna äro icke på långt när så slitna.

Ve den stad hvars teatertrappor slitas mera än dess tempeltrappor!

I teatern i Herculaneum fans en skådespelares mask som hade flutit på den sjudande lavaströmmen och afstämpladt sina dåraktiga drag i den stelnande massan. Nu mötes besökaren af ett aftryck af samma grinande

ansikte, som roade teaterbesökaren för två tusen år sedan. Men det är en dödsmask.

Ve det löje som grinar sina vanställda grimaser till dess döden aftrycker dem i en outplånlig bild!

Jag satte mig ned på en af stenbänkarna och sökte föreställa mig det sista spelet som spelades här. Nu ljuda skrattsalfvorna för sista gången, snart skola de vara förvandlade till skrän och jemmer. Sista gången dåna applåderna, jordbäfningen skall snart öfverrösta dem. Skådespelarna ha slutat, slutat i dubbel mening, ty deras komedi och deras låtsade tragedi skall ersättas af den hemskaste drama. För första och för sista gången i lifvet skola de blifva ovilliga medspelare i ett verkligt sorgespel, vid hvilket naturens förstörelsekrafter skola vara orkester och vulkanen därborta skall tjäna som fackla.

Ack ja, är icke hela världen en teater, en maskerad? Förklädda till kungar och mäktige, strutta människorna fram och åter på scenen, lekande visa eller dårar, och glömma det sista spelet....

På den stora amfiteatern vet man att många tusenden voro samlade, då utbrottet skedde, men emedan den var belägen utom staden undkommo dessa, åtminstone från teatern, huru det sedan gick med dem, om de räddades eller upphunnos i flykten af ask- och stenregnet, det vet man naturligtvis icke. De gamla väl bibehållna lämningarna efter amfiteatern (se bilden å nästa sida) tilltalar den besökande, icke med lekens utan med allvarets språk.

Funnos några kristna i Pompei? Den frågan är ej lätt att besvara. Orden "Sodom Gomorra" inristade

Amfiteatern, Pompei. Den hade sittplatser för 20,000 och var scenen för många blodiga gladiatorsstrider. Många tusen människor voro samlade här då utbrottet skedde.

på en vägg gifver anledning tro, att någon kristen, eller åtminstone en jude, vid något tillfälle varit där, och seende stadens sedeslöshet, inristat de för Pompei rent af profetiska orden. Paulus hade ju äfven landstigit i Puteoli, endast omkring 20 mil från Pompei, 18 år förut, och då funnit bröder där. Det ligger väl inom det troligas område att kristendomen, som spridde sig så fort, på 18 år hunnit de 20 milen från Puteoli till Pompei. Funnos där några kristna, så voro de naturligtvis ganska få. Och förgingos de med de ogudliga eller räddades de likt Lot ur Sodom och likt de kristna i Jerusalem? Därpå får man intet svar. Man känner sig villig tro det en kristen skulle med glädje offrat sitt lif i katastrofen, blott för att få se denna för kommande släktens väl så farliga pestfläck borttagen.

På tal om detta vill jag, så godt ske kan i skrift, vidröra hvad jag väl tillförne hade hört något om, men som förfärligt öfversteg alla beskrifningar, nämligen de spår som lasten lämnat efter sig i den arma staden. Om de lasciva målningar och bildstoder, som numera förvaras i Neapels museum, blott förefunnits i hus invigda åt lasten, så skulle man kanske ej så mycket förvånats, ty då kanske våra städer nu för tiden hade något motsvarigt att uppvisa. Men man ser omisskänneliga tecken på att pompejanerna satte sin ära i sin skam. Öfverallt på offentliga platser, på gator, forum och tempel mötes man af de oanständigaste bilder. Man finner näppeligen en fontän som icke på något sätt sårar t. o. m. det mest liberala sedlighetsbegrepp. På väggarne, både inom och utom hus, finner man inskrif-

ter, hvilka den annars ingalunda af skrupler bekajade vägvisaren motvilligt gifver uttydningen af.

Det är här icke blott fråga om nuditeter och antydningar, utan i ord och bild framtällas de vämjeligaste och naturvidrigaste utsväfningssätt som människor och djäflar kunna hitta på. Och sådana målningar och bilder finnas i hvad som annars bär vittne af att ha varit ansedda och förnäma hem! De mest vanliga föremål, såsom vigterna vid den publika vågen, butikskyltarne, prydnader m. m. tvingas, om icke på annat sätt så genom formen, att träda i skammens tjänst.

Den hätskaste dåre kan icke förneka, att Pauli beskrifning på det hedniska lifvet, i sista delen af romarebrefvets första kapitel, är lika sann som ryslig, så länge som syndaspåren i Pompei äro outplånade. Ej häller undrar någon förnuftig människa på Guds handlingssätt i att låta en hel stad fara lefvande ned i dödsriket, då man ser hurudan den staden var. Om Sodom och Gomorra voro hvad Pompei var, så var det en handling af vishetens kärlek att låta elden befria en för faran af besmittelse utsatt mänsklighet ifrån dem. För att rädda lifvet uthärdar man ett giftigt sårs öfverlämnande åt eldens smärtsamma rening. Så fordrar också människosläktets gemensamma väl att obotliga, pestspridande rötsår aflägsnas till hvad pris som hälst. Jag rekommenderar detta studium åt sådana, som undra på att Gud kunde låta Israel utrota andra folkslag och taga deras land i besittning. Där själfva lasten hade öfvergått till religionsutöfning, där var det nog icke mycket hopp om bot. Och ändå fingo de icke utrotas förr än "syndamåttet var fullt".

Det börjar lida mot aftonen, men ännu dröjer det en timma, innan tåget afgår till Neapel, därför går jag upp på de ännu icke utgräfda höjderna, hvarifrån jag har en god utsikt öfver hela staden, och sätter mig ned för att reflektera öfver hvad jag sett och hört. Jag låter Pompeis ruiner tala till mig och nedtecknar hvad de säga. Kanske vill läsaren se anteckningarna? Här äro de då:

Basilikan, Pompei.

"Den stund I icke menen kommer Människosonen!" De orden ljuda i mina öron som en varnande röst uppstigande ur ruinerna. Hvem väntade väl en sådan olycka öfver staden? Allt gick sin vanliga gång, handelsmannen var i sin butik, handtverkaren vid sitt arbete, slafven i sin boja och ädlingen i sin lyx. Inom kort hade alla samma mål, samma enda tanke: huru skall jag kunna rädda mitt lif? Affärer och arbete, njutningar och nöjen hade plötsligt förlorat sin tju-

sande makt öfver människorna. Då man tänkte att "den sista, den eviga natten var kommen", var det icke tid att tänka på affärer och nöjen. Huru skall den sista, den eviga natten träffa oss? Beredda eller oberedda?

Därborta på Grafgatan var Diomedes villa. Han var en rik borgare, men med ett elakt, lågt sinne. I källaren till hans hus hittades 17 skelett. Af dräkterna och prydnaderna förstår man, att det var kvinnor. Men hvar var husets herre, var han icke tillstädes för att hjälpa de sina i nödens stund? Vid trädgårdsporten fann man ett skelett, som man trodde var Diomedes. Handen höll nyckeln till villan, och bakom låg skelettet af en slaf, som hade hundra pänningar i en börs. Diomedes hade lämnat de sina åt deras öde och sökte själf undkomma, men glömde icke så lätt sina pänningar som sin familj. Kan en människa blifva så usel, att han inför själfva döden behåller sin låghet? Det synes så. Ve den som älskar pänningar, hans själ blir känslolös som myntet, det goda hos honom dör, medan hans stoft ännu lefver.

Skeletten efter ett par unga kvinnor funnos i det s. k. Poetens hus, med sina nipper och prydnader spridda omkring sig. Hade de i fåfänga återvändt för att taga med sig sin grannlåt? Och få de därför förkunna för eftervärlden att fåfänglighet var deras sista bekymmer? För den som aldrig vant sig vid att tänka på annat än fåfänglighet är det svårt att höja sig till någon högre nivå. Lifvet säljes för ett smycke och för granna kläders skull skall mången vara utan bröllopskläder, då

Konungen träder in. Högmod förtager förståndet och fåfänglighet gör människan till en dåre.

I ett hus vid Ymnighetsgatan, i ett bakrum, fans ett skelett liggande med utsträckta armar och fingrarne gripande i jorden. Då man grof därunder fann man flera hundra mynt, dyrbara ringar och kameer. Var det en tjuf, som sökte rifva upp sitt tjufgods, innan han flydde? Föga glädje gaf det honom nu. "Hvad orätt fås, med sorg förgås", och tjufven förgås med det. Girigheten har gjort mången till tjuf, som aldrig menade bli det. "Samlen eder icke skatter på jorden," varnar Jesus. Jorden och de verk som äro därpå skola förbrännas, hvad tjänar det då till att sätta lifvet på spel för aska?

Icke ens kärlek, mäktig som den är, förmår rädda ifrån döden. Här har en moder stupat, tryckande sitt lilla barn tätt till sin barm. Där hvila de båda skeletten tillsammans, oskiljaktiga i döden. Tvänne älskare hade flytt till en butik nära de offentliga baden, och då hoppet om att undkomma slocknade, ha de omfamnat hvarandra och så dödt. Skeletten omfamna hvarandra. De kunna icke hjälpa hvarandra, blott dela samma öde. Mäktigare var Jesu kärlek. Han kunde dö, icke blott med oss, utan för oss, och så rädda oss från döden. Hvarför kunna då människorna sälja den himmelske vännen för en jordisk, välja världens kärlek framför himmelens? När jorden och dess verk börjar brinna, kan väl då den hjälpa dig, för hvilkens skull du öfvergaf Jesus? Om modern icke kan rädda sitt barn, om makan ej kan rädda sin make, då är det bäst att fly till den som allena är mäktig att frälsa ifrån döden.

Isis-prästen, som omgifven af lågor, finner det omöjligt att undkomma på den brinnande gatan, genomhugger modigt tvänne väggar med sin yxa, men vid den tredje dignar han ned. Så är det slut. Och han kunde lika gärna stupa där som senare, ty hans kamp mot döden var i alla fall hopplös, liksom vår är. Förr eller senare digna vi ned. Huru skönt att äga ett lif som aldrig dör! "Vara född en gång och dö två gånger; vara född två gånger och dö en gång", sade de gamle.

Pansas hus, Pompei.

Soldaten vid Herculaneumsporten, som stod kvar på sin post, då himmel och jord syntes flytta sig, med ena handen öfver munnen, för att skydda sig från kväfning af askan, den andra handen hållande spjutet, han dog som en man! Hans mod var värdt något bättre! Och de stackars fångarne i gladiatorernas kasern, hvilkas ben fasthöllos i fotbojor! Hvad ondt hade de gjort att de så hade fängslats? Om litet eller mycket, så

fingo de dyrt plikta för det nu. Fotjernen, i hvilka skeletten sutto kvar, då de funnos, såg jag i museet. Min Gud! Må inga bojor hålla mig kvar, då Jesus kommer för att hämta de sina från jorden! Världskärlek är en grym boja, ett förgylt giller. Där sitta många fast och märka det icke. Svalg, dryckenskap och detta lefvernets bekymmer förtynga hjärtat och hindra mången från att i verklighet och sanning vänta Kristus.

Här äro tvänne likafgjutningar, det ena af en slaf, det ser man af det bälte han bär om midjan, det andra af en förnämare dam, det sluter man sig till af de ringar som ännu omsluta fingerbenen. Kanske är det slafvens ägarinna. Man märker att hon kämpat länge under gräsliga kval. De sista ögonblickens fasa äro tydligt återgifna. Slafvens anletsdrag äro mindre smärtsamma Han var ju van att lida. Och ej häller hade han så mycket att förlora på döden som den förnäma damen hade. Nu äro de emellertid jämnlika. Hans slafbälte är lika stor prydnad som hennes silfverringar. Ack hvad döden utjämnar mycket! Men det är en olikhet den icke förmår utjämna: olikheten emellan den rättfärdige och den ogudaktige.

Då man ser den rika damen, fordras det icke så stor fantasi för att börja tänka på Drusilla, den unga judinnan som satt vid Felix' sida som hans gemål, då Paulus talade inför det brottsliga paret om rättfärdighet och kyskhet och den tillkommande domen. Efter ett brokigt, eländigt lif, omkom hon, tillika med sin son, Agrippa, här i Pompeis förstöring. Hon tänkte väl föga på något sådant, då hon 20 år förut förskräcktes

för ett ögonblick af den predikande fångens ord om tillkommande dom. Gud gaf henne då ett tillfälle till bättring, men därmed uppsköt såväl hon som hennes förförare, den gamle låge uslingen Felix, till en "läglig tid". Stackars Drusilla! Predikanten med bojan visste väl ej huru profetisk hans predikan var, men han varnade troget ändå, och det skall han i evighet skatta sig lycklig öfver. Hade du lydt hans allvarliga ord, så hade ditt lif och din död varit annorlunda! O, min själ, var trogen! Du vet icke när du gifver sista varningen åt någon själ. Om dina ord förklinga ohörda, säg dem ändå! Ropa din varning, snart darra jordens pelare och stormen kommer ifrån fjärran, då skola människorna kallas till doms. Då ångrar du ej att du talade till hånande skaror om den tillkommande domen! Då skratta de icke åt dina "svafvelpredikningar"! Håll på att varna dem, ja under tårar, ty snart är deras nådatid slut.

"Den sista, den eviga natten" kommer.....
Så predikade Pompeis ruiner för mig.

"Via Sacra", Rom.

SJÄTTE KAPITLET.

Den eviga staden.

DET är ett misstag att komma till Rom med jernväg. Man förlorar därigenom antikens intryck. Att från kupéfönstret se en skymt, här och där, af historiska ruiner, seklers minnesstoder, och i ett sällskap af turister skramla in i "den eviga staden" med ett jernvägståg, det är en grof anakronism, ett skärande missljud. *Måste* man resa med jernväg, så råder jag

att göra som vi gjorde, laga så att man anländer på aftonen, efter mörkrets inbrott . Kl. 3:15 e. m. lämnade vi Neapel, kl. 8:40 anlände vi i Rom. Afståndet är något öfver 150 (eng.) mil. Så snart vi stego af tåget, var det att skynda ut emot en stojande skara hotellbetjänter och hyrkuskar, alldeles som i New York eller Paris. Strax funno vi en omnibus som bar namnet af det hotell till hvilket vi ämnade oss, och så rullade vi iväg, genom den moderna Via Nazionale, till Hotel de la Paix et Helvetia. Man bör icke ha brådtom då man skall uttala namnet. — Så långt hade vi nu hunnit, utan att känna en aning om, att vi voro i Cæsars stad, blott ett stenkast från Via Sacra, Forum och Agrippas Panteon.

Det har sina fördelar att blifva lokaliserad i nutidens Rom, och uppgöra kontrakt med nutidens romare, innan fornlämningarna hinna att locka intresset från så lumpna angelägenheter som hotellräkningar o. d. Mindre behagliga erfarenheter i Neapel hade lärt mig den läxan. Då jag där sporde efter hotelltaxan, sades det mig att rummet kostade 3 lire per dag, frukost 1 lira o. 50 centesimi, middag 3 lire och supé 4 lire o. 50 centesimi. (1 lira = 20 cents.) Det var 12 lire per dag. Då räkningen kom, stämde den icke alls, och jag sökte förklaring hos vederbörande. Då upplystes jag om, att jag hade tvänne gånger ringt på betjäningen, och begärt vatten, det kostade 25 centesimi per gång; så hade jag användt ljuset, det var extra kostnad; tändstickor, tvål och handduk betalades extra; en gång hade jag begärt kaffe till middagen, det kostade 1 lira 50 centesimi extra, ty kaffe serverades endast till frukost. Och

det hade väl gått an om det hade varit *kaffe!* Men det var cikoria och getmjölk. — Jag hade beslutat att ej blifva kuggad så lätt igen, och därför ville jag ha klart kontrakt med hotellvärden, innan betjänten fick bära mina kappsäckar upp i rummet.

"Ah monsieur, det är en bagatell, monsieur är i Rom, sådana triviala transaktioner få icke störa monsieurs studier och njutning", m. m. i den stilen.

Men "monsieur" var envis — ett fäderneärfdt karaktärsdrag, och därför djupt inrotadt, det äro mina vänner villiga intyga — och då priset för rum och mat sades vara 11 lire per dag, ville jag veta om det innefattade betjäning?

"Ja", med stora ögon.

"Och ljus?"

"Ja", sakta, allvarligt.

"Och tändstickor och tvål och handduk?"

"Ja", med märkbar förtret och grimaser.

Jag hade tänkt att fråga om det kostade något extra att titta ut genom fönstret, eller att begagna trapporna, men tanken på att jag var i Rom hindrade mig. Jag ville dock veta om jag icke kunde få kaffe till middagen. Nej, men vin serverades fritt, till supén. Kunde jag icke få utbyta vinet — det var rusgifvande — mot kaffe? Nej, ville jag dricka vinet så stod det mig fritt, ville jag icke, så fick jag betala för det i alla fall. Och därvid blef det. Och så drack jag det för hälsan ganska riskabla vattnet.

Dessa "världsligheter" öfverstökade, gick jag till hvila, för att nästa morgon börja mina vandringar i *gamla*

Rom. Och där skulle mina betraktelser icke störas af snikenhet och rofferi — tänkte jag i mina drömmar.

16 Maj.

Katolska Rom, påfvens stad, med vatikanen, kyrkor och reliker, har varit föremål för min första dags vandringar. St. Peters, kyrkornas drottning, borde kanske ej kommit först på listan, men den i morgonsolen

Tibern med St. Peterskyrkan i bakgrunden.

glänsande kupolen var oemotståndligt magnetisk. Från Piazza Venezia, turisternas samlingsplats och hufvudkvarter, åker man med spårvagn genom smala, ofta slingrande, intresselösa gator, tills man helt oväntat har framför sig en oansenlig, grumlig flod. Det är Tibern — min första missräkning. Den är icke alls den stolta, väldiga flod, som dess historiska omgifning och många sagor hade målat för min fantasi. Dock respekterar jag den nog att stiga af spårvagnen, och färdas till fots öfver Ponte S. Angelo, "änglabryggan".

Änglabilderna som pryda bryggan förebilda, enligt en påfves mening, "den himmelska härskaran välkomnande pilgrimen till den store apostelns tempel." Kommen öfver bron står man framför en gammal borglik byggnad. Det är kejsar Hadrianus' familjegraf. Denna en gång ståtliga mausolé, beklädd med marmor och statyer, har under tidernas vexlingar fått tjäna till alla möjliga och omöjliga bruk. Tempel, fästning, palats, fängelse, rådhus, inkvisitionskammare och teater, än det ena, än det andra, utgör dess historia så godt som Roms historia, för flera århundraden. Hit flydde påfvarne, genom täckta gångar, då de anföllos eller kallades att svara för sina våldsgerningar. Här visas rummet där ett par kardinaler stryptes för uppror mot påfven, här ett mörkt grafhvalf där skyldiga och oskyldiga försmäktade i grym fångenskap. Den ena dagen skådeplatsen för blodsutgjutelser och grymhet, den andra för påfvars skändliga fästligheter, står den gamla borgen där som ett hemskt vittne, från en tid då "kyrkans stormän och deras kvinnor med de mest upprörande utsväfningar firade allhelgonafäst i vatikanen, då giftet och dolken hörde till den heliga stolens härligheter och Rom hade blifvit en slagtarbod." Och ändå heter den gamla grafvården "änglaborg"! Då Gregorius den store ledde en botprocession till St. Peterskyrkan, att bedja om den härjande pestens afstannande, såg han, då han gick öfver bryggan, ängeln Mikael stående på toppen af borgen, stickande ett blodigt svärd i skidan, och en änglakör hördes sjunga. Sedan dess heter platsen Castel San Angelo, och toppen

vanprydes af en kolossal bevingad figur som skall föreställa en ängel.

Några minuters vandring, och man står framför St. Peterskyrkans ståtliga kolonnad, med sina 61 fot höga kolonner, 284 till antalet. "Obeskrifligt!" hör jag omkring mig i sällskapet. Jag medgifver det. Men förlåten mig, o konstbeundrare, jag var så profan att den nobla kolonnaden väckte hos mig tanken på katoli-

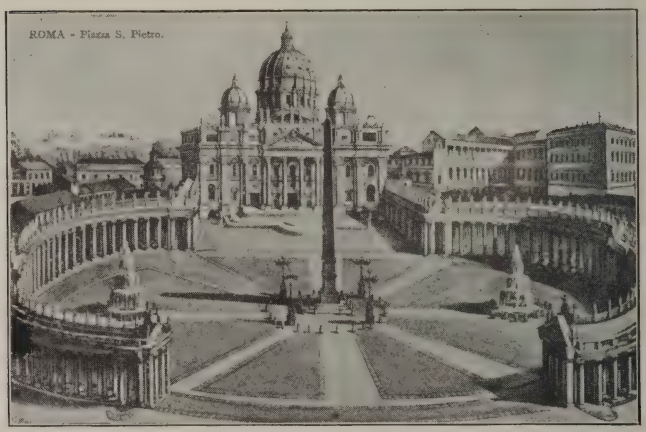

St. Peterskyrkan, Rom.

cismens öppna famn, bjudande världen till lögnens bröst! Eller en djäfvulsklo, som med ett stålgrepp fasthåller fångadt byte, sökande efter mer.

En 132 fots hög obelisk, af röd granit, är ett af gamla Roms krigsbyten. Den prydde en gång Neros cirkus. Sedan den undergått besvärjelsen, som en hednisk afgud, och invigts åt korset, uppsattes den på sin

nuvarande plats. Vid resningen voro arbetarne af påfligt påbud förbjudna, vid dödsstraff, att säga ett ord. Den väldiga stenen hade börjat höja sig, men stannade plötsligt, och det märktes att tågen började gifva sig. "Ös vatten på tågen!" ropade en stämma ur hopen. Arbetarne lydde det oväntade rådet, och snart stod den stora tingesten på sin plats. Den rådige sjömannen, som med sin olydnad mot den påfliga dumhetens påhitt räddade obelisken, fick påfvens tack och belöning. Jag undrar hvad den helige patern tänkte om sin ofelbarhet den gången?

Inkommen inom de heliga murarne försvinner all min förmåga — och därför all min lust — att beskrifva. Man står i en värld af marmor, porfyr, alabaster, silfver, guld och ädelstenar. Och denna gränslösa rikedom är helgad åt den fattige fiskaren från Galileen, som en gång sade: "Silfver och guld har jag icke." Aldrig mer kan han säga så! Omkring hans förmenta graf, där under högaltaret, brinna 86 gyllene lampor. Mindre ståtade man för honom medan han lefde! En väldig bronsstaty, föreställande Petrus sittande i den heliga stolen, den ena handen hållande nycklarna, den andra höjd att välsigna, säges vara en gammal Jupiterstaty tagen från kapitolium. Efter nödvändiga förändringar får nu den hedniske guden tjäna som en katolsk sådan. Tillbedjare ha så ifrigt kysst den framskjutna foten, att stortån är till hälften afsliten. Vid stora högtider klädes denna bild i påfvedräkt och krona. Aldrig anade väl gamle Jupiter att han skulle komma till sådan ära! "Kristus är mitt vittne, att då jag inträder i apostlaprinsens tempel och beskådar hans bild,

så fylles min själ med sådan rörelse att tårar strömma utför mina kinder som regn från himmelen" skref Gregorius den andre. Och det kan man tro, då man ser det arma folkets vidskepliga vördnad för bilden. Med uppenbar bäfvan och rörelse närma de sig den, kyssa foten, under strida tårar, och helga sina radband med att låta dem vidröra bilden. Arma vantro! Olyckliga förblindelse!

Folkströmmen synes bestå af alla samhällsklasser, alla nationer. Här finnas biktstolar för alla olika språk, italienskan, tyskan, spanskan, engelskan, franskan, portugisiskan, rysskan m. fl., men jag kunde icke upptäcka någon för — svenskan! Gud vare lof! Vore någon svensk vanvettig nog att komma hit för att bikta, så finge han åtminstone icke använda ärans och hjältarnes språk! Det var väl. Men den tillfredsställelse jag häraf kände blef kort, ty jag stötte strax på ett monument åt drottning Christina af Sverige, Gustaf Adolfs dotter. Efter att ha tillbringat sina sista år i Rom, begrofs hon i St. Peterskyrkan. En bas-relief föreställer hennes afsägelse af protestantismen.

Hvart man vänder ögat mötes man af fina mosaiker, föreställande än bibliska händelser, företrädesvis ur Petri lif, än helgons underverk och påfvars meriter. En imitation i mosaik af Rafaels "Kristi förklaring" säges hafva sysselsatt tio man i nio års tid, och kostat 60,000 franc. Och dylika ser man så många att man upphör att uppmärksamma dem. Hvarje kapell, hvarje nisch, har sina reliker, statyer och påfvegrafvar, tillika med sina konstverk i mosaik och skulptur.

Hvad totalintryck gifver denna obeskrifliga hopgytt-

ring af århundradens konst och bländande rikedom? Jag kan endast tala för mig själf — och jag är väl en barbar — men jag såg, hörde och kände endast död —död! Döda påfvar från döda århundraden, med hemska dödsänglar i död marmor hållande vakt vid döda ben, hvilka hvila i dödsboningarne i en död religions kapitolium! — Jag ville gerna tillämpa på St. Peterskyrkan, hvad jag såg i St. Paulskyrkan i London, några veckor senare. Trött af mina vandringar gick jag in i ett af kapellen, som angafs vara "åsidosatt för enskild bön". Då jag steg in möttes mitt öga af de orden, i stor stil, på motsatta väggen:

I söken Jesus, den korsfäste.
Han är icke här, ty han är uppstånden!

Vatikanen, påfvens palats, som står i förbindelse med St. Peters, har, i sina tafvelgallerier och museum, en stor samling af världens ryktbaraste målningar och bildstoder. Här tittade jag in ofta, när tillfälle gafs. I allmänhet är det icke mycket i konstens värld som intresserar mig, ty jag saknar konstkännedom, och jag vill ej med mängden låtsa mig äga hvad jag icke äger. Då jag en dag stod framför Michaelangelos mästerverk, *"Yttersta Domen"*, i Sixtinska kapellet i Vatikanen, hörde jag huru en kvinna bakom mig utbredde sig öfver mästerstycket. "Åh, är detta den stora målningen! Står jag verkligen framför den till slut! Hvilken konst, hvilket underverk!" och mera i den stilen. Jag vände mig om och såg att hon alls icke betraktade målningen i fråga, utan i stället en jemförelsevis oansenlig framställning af *Israel vid röda hafvet!*

Vägvisaren upplyste henne om misstaget. Då visade hon sig förtretad och anmärkte: "Hvarför står det icke angifvet under målningarne hvad de föreställa?"

För min del förstår jag icke mästerstyckets storhet. (Se illustrationen å nästa sida). Bilden af Kristus, uttalande domen, är för mig mycket motbjudande. Den gifver mera intryck af en mäktig tyrann, än af Guds son. Vid hans sida sitter jungfru Maria och omkring honom äro apostlarna och patriarkerna. Martyrer hålla de tortyrredskap hvarmed de hafva plågats. Under tronen synas änglar med lifvets bok och Guds basun. På högra sidan om domaren är afbildad uppståndelsen, änglar mottagande de saliga. På vänstra sidan är döden, helvetet och de fördömda. Kristus är vänd emot dessa, med högra handen lyft i hotande dom och förkastelse. Det hela gifver ett intryck af pinsam villervalla. Målningen är äfven illa medfaren och otydlig. Ingen i konsten oinvigd torde kunna se något märkvärdigt uti den.

Annorlunda är det med "Kristi Förklaring", af Rafael. Sitter man stilla framför den taflan en stund, så är man färdig springa fram och hålla med Petrus: "Här är oss godt att vara." Det fordras ingen konstkännedom att hänföras af den. Detsamma är det med marmorgruppen "Laocoon", faderns och de två unga sönernas förtviflade kamp mot jätteormarna. Jag satt och betraktade denna bildstod till dess jag kände smärta i hela min varelse. Den heroiska, fast hopplösa, kampen att frigöra sig, de smärtfulla dragen, förtviflans seger, allt är hemskt lefvande.

Vatikanens bibliotek är en af de märkligaste boksam-

Den yttersta domen. Målning af Michaelangelo.

lingar i världen. Där finnes öfver 100,000 volymer, och mer än fjärdedelen äro handskrifter. Dess dyrbaraste skatt är *Codex Vaticanus*, en af de äldsta handskrifter af de heliga skrifterna som finnes i behåll. Där förvaras äfven en del dyrbarheter som af konungar och kejsare blifvit gifna åt påfvarne.

Vatikanen är påfvens palats, men äfven hans fängelse. Här är han innestängd för lifvet. Visserligen har han 11,000 rum — så många säges vatikanen innehålla — att besöka, men han blir väl trött af det också. Jag tröttnade innan jag hade besökt hälften. Jag tror jag besökte 50 eller 60. "Och träffade du påfven?" Nej, det gjorde jag icke. Jag gjorde mig underrättad om vilkoren för audiens, och fann att man för det första måste vara iklädd en svart "prästrock" — och jag hade ju lämnat min hemma! En annons som kom i mina händer, meddelade mig att en butik i närheten af vatikanen uthyrde, mot billigt pris, full audiensutstyrsel för både män och kvinnor. Äfven upplyste annonsen om att alla varor, som köptes i den butiken, presenterades för den helige fadern och erhöll hans välsignelse, innan de aflämnades. Lockad mera af tanken på att kunna köpa mig ett par välsignade vantar eller en välsignad mössa, än med tanke på någon audiensgarnityr, gick jag till butiken. För 25 lire kunde jag få hyra en full audienskostym. Således är den bristen afhjälpt. Men de begärde många gånger mer för sina varor där än på någon annan plats. Jag uppmärksammade dem därpå.

"Välsignelsen, monsieur, välsignelsen! Den kostar något också!"

Jaså? Skall man betala för paterns välsignelser, och det mer t. o. m. än för själfva plagget? Då struntar jag i påfvens nåd, köper mig ett par profana vantar och välsignar dem själf. De hålla lika länge.

Så fick jag äfven veta att man måste böja knä för hedersgubben, och kyssa hans ring, om man ville se honom. Att kyssa hans tå är icke — mångas trovärdiga uppgifter till trots — nödvändigt. Men jag kände mig icke manad att krypa inför honom. Tog han illa vid sig att jag ej aflade ett besök hos honom, så må han skylla sig själf. Men jag har inga anmärkningar hört.

Om besöken i ett tjogtal andra beryktade kyrkor vore väl mycket att berätta, men det måste förbigås nu. Deras beskrifning är sammansatt af skatter, reliker, munkar, drickspänningar, dödskallar och vaxljus. En kyrka är helgad åt Petri kedjor, som där förvaras. Ursprungligen fanns blott den ena kedjan där, men en påfve hittade på att få en syn, om huru den andra kedjan genom ett underverk fördes dit, och sedan den dagen ha de båda varit där! Den ena är något öfver 5 fot, den andra kortare, ty länkar och affilade stycken ha skänkts bort till kristna regenter. Och de ha tagit emot dem utan att skratta! — I denna kyrka finnes äfven Michaelangelos ryktbare "Moses". Den saktmodige Moses kan väl aldrig ha sett så förgrymmad ut, som konstnären där framställt honom?

Om dödsskallar och skelett skapa andliga känslor, så måste Capuccinerklostrets grafkor vara ett högheligt rum. Jag beder få presentera ett af de fyra hvalfven för läsaren. Här finnas 4,000 skelett, somliga uppstapplade i rader, andra sönderplockade och använda

som prydnader för tak och väggar. Figurerna som synas, kors, ringar, blommor m. m., äro formerade af små fastspikade människoben. Här ha munkarne sammanblandats i en ryslig "gemenskap". Mullen som utgör golfvet är tagen från Golgata. Emedan rummet för grafvar är så begränsadt, måste, då en klosterbroder dör, något lik grafvas upp, för att bereda rum för den nykomne. De således uppgrafna skeletten be-

Capuccini-klostrets grafkor, Rom.

handlas som ofvan angifvits. Saknaden af en graf ersättes af förmånen att få hvila i helig mull, den lilla tid de få vara i fred. En del skelett äro klädda i de gamla munkkappor de i lifvet buro. Dessa sitta som de dödas döde väktare. Rom älskar en religion som luktar lik. Munken som ledsagade oss talade med hänförelse om

sitt hopp att en gång få hvila här. Jag sade honom att mitt högsta hopp just då var att vaxljuset icke måtte slockna innan vi hunno ut.

Ännu en plats skola vi besöka, innan vi lämna katolska Rom. Det är den heliga trappan. Den finnes i en liten helgedom, tillhörande ett kloster, strax invid St. Johannes in Laterano. Trappan påstås ha stått i Pilati palats i Jerusalem, och således bestigits af Jesus. St. Helena förde den till Rom år 326. Den består af 28 trappsteg af marmor, och får bestigas endast på knä. Trapporna på ömse sidor begagnas för nedgången, eller af dem som ej vilja krypa på knä. Ett par steg sägas hafva märken af Jesu blod, men det synes icke, ty stegen äro öfverlagda med trä, så man ser marmorn endast genom en springa här och där. En liten bok som säljes af munken vid dörren, angifver en liten bön för hvarje steg. Bönerna äro nog så sköna, om det vore sanning och hjärta i bedjandet. Och hvem vet, kanske någon enfaldig själ menar allvar? Bönen vid elfte steget lyder så: "O min Jesus! För den smärta du led då du gisslades och sårades från hufvudet till fötterna, haf barmhärtighet med mig!" Hvarje bön är en vädjan till någon del af Kristi lidanden. Påfve Leo IV lofvade 9 års aflat för

Den heliga trappan, Rom.

hvarje steg som under bön bestegs på knä. Det blir 252 år för hela trappan. Det insåg Pius VII var mer än en människa behöfde för sin egen del, och gjorde därför sådan aflat giltig för själarne i skärselden. Så slapp man ifrån följden af sina ogerningar lätt nog. Här var det Luther kröp på sina knän då han hörde orden: "Den rättfärdige skall lefva af tro!" Och sen kröp han ej mer. Gud vare lof, vi ha fått samma ljus från himmelen, och känna en bättre och säkrare väg att blifva renade från våra synder och vinna inträde i himmelen, än genom botgöring och relikdyrkan.

Appiska vägen vid St. Sebastian.

SJUNDE KAPITLET.

I heligas spår.

TIDIGT en morgon åkte jag ut några mil, på Appiska vägen, för att söka göra mig en föreställning om Pauli ankomst till Rom. Ett par mil utom staden står en liten oansenlig kyrka med namnet "Qvo Vadis". Sägnen berättar att då förföljelsen rasade emot de kristna, gaf Petrus efter för brödernas böner att han skulle söka räddning, och flydde ur staden. Han hade kommit så långt som till denna plats, då han mötte Herren, som var på väg mot Rom. "Domine,

qvo vadis?" (Herre, hvart går du?) sporde Petrus. "Till Rom, att lida och dö ännu en gång", svarade Herren, och försvann. Petrus tog det som en bestraffning för sin flykt och vände om till staden igen, där han äfven sedermera korsfästes.

Jag gick in i den lilla kyrkan och såg mig omkring. På golfvet visas själfva den fläck där Herren stod då han mötte Petrus. Hans fot lämnade ett märke efter sig i stenen, som nu förvaras i St. Sebastiankyrkan, ett stycke längre ut. Den lilla Qvo Vadis kyrkan får nöja sig med en afbildning i marmor.

Appiska vägen, visande grafhögar.

Kommen så långt ut som till St. Sebastian, satte jag mig på en af de många grafkullar som finnas i så stor mängd längs den Appiska vägen. Jag spejar nedåt söder, längs den raka vägen, som lik en hvit tråd löper

ned öfver slätterna och uppför de aflägsna kullarna. Den som såg mig trodde nog att jag väntade någon nedifrån söder — och det gjorde jag. Jag lefde i fantasien, och förflyttade mig tillbaka till år 61 e. Kr. Höfvitsmannen Julius är på väg från Puteoli till Rom med en fångtransport. Jag vill se dem komma, och följa dem in till staden. Jag ser ett dammoln närma sig, där äro de! Paulus, den ovanliga fången, är omgifven af bröder från Rom, som gingo ned att möta honom ända vid Appii forum, 40 mil söderut. Fastän Paulus aldrig tillförne sett Rom, har han dock många vänner där. Dels genom ryktet, dels genom det bref han tre år förut skrifvit till församlingen, är han känd, fast ej till ansiktet. Han är glad och upplifvad nu, sedan han träffade bröderna. Åsynen af den gamla staden, som han i flera år längtat att få se, har äfven väckt hans lifliga intresse. Föga vet han hvad som där väntar honom, men hans hopp är att få predika evangelium där, och det är hans lifs passion. Vi gå förbi ingången till några katakomber. Hit skola många af Pauli vänner, kanske några af dem som äro med i följet nu, nödgas fly för att rädda sina lif, undan den grymme man inför hvilken Paulus ämnar att nu försvara sig, kejsar Nero. Vi närma oss den gamla muren — endast några ruiner stå kvar nu — och ingå genom Porta Capena, fortsätta utefter Via Triumfalis, samma väg som de kejserlige triumftågen gingo, tills vi uppnå praetorium. Där öfverlämnas fångarne till chefen öfver kejserliga lifvakten. Paulus får tillstånd att bo för sig själf, med en krigsman till vakt. Traditionen utmärker hans egen hyrda bostad, där han i två år predikade, lärde och

skref. Brefven till efesierna, fillipperna, kolosserna och Filemon äro från den tiden. Han har en skara vänner omkring sig, (Filem. 24; Fil. 4: 22) och känner sig viss om att han skall blifva frikänd, och få komma ut på missionsresor igen. (Filem. 23; Fil. 2: 24).

Bland gamla Roms ruiner.

Hvar rättegången inför kejsaren hölls, vet man icke. Kanske i någon basilika i Forum, som nu ligger i ruiner. Var det månne i närheten här? (Se illustrationen.) Ruinerna gifva intet svar. Men de hjälpa mig att föreställa mig scenen, då Paulus stod inför Neros lysande hof och genom sitt försvarstal predikade Kristus, huru hans anklagare blefvo beslagna med lögn, Paulus frigifven, och hvilken mottagning han fick af de väntande vännerna.

Men hans fritid blef icke så lång, några år kanske, under hvilken tid han besökte, bland andra platser, äfven Spanien. Vi veta ej mycket om denna tid, och snart finna vi honom fängslad i Rom igen. Rom hade brunnit; Nero, som troddes själf hafva anlagt branden, var mån om att leda misstankarna på någon annan, så fingo de kristna skulden. Grymma förföljelser följde, och det är klart att en så framstående ledare som Paulus ej kunde undkomma.

Det är här traditionen förknippar Pauli namn med det s. k. mamertinska fängelset. Denna hemska håla, hvars mörka historia går tillbaka sedan konungadömets dagar, 600 år före Kristus, utgöres sådan den nu är, af tvänne cellar, den ena under den andra, uthuggna i berget under kapitolium. Af nya utgräfningar har man anledning tro att dessa cellar tillhöra ett stort fängelse, som forskarens spade kanske med tiden kommer att lägga i dagen. En smutsig kyrka, själf mycket fängelselik, står öfver platsen. Där erlägger man inträdesafgift, hvarpå man nedstiger genom en trappa, naturligtvis af modern tillkomst, till den öfre cellen. Denna är en cisternlik håla, 16 fot hög och omkring 20 fot i diameter. Genom ett hål i golfvet nedsläpptes fångarna i den nedre cellen, nu går man ned genom en marmortrappa, ditsatt af St. Helena. Denna nedre cell är i form och storlek lik den öfre och har en vattenkälla hvars tillkomst sägnen tillskrifver ett underverk af Petrus.

Om dessa kalla, fuktiga stenväggar kunde tala, skulle de berätta en historia, som komme blodet att stelna. Här hafva fängslade konungar strypts, slagits till döds,

svälts ihjäl, eller genom lidanden tvingats till självmord. Jerusalems siste försvarare emot Titus, Simon, Gioras' son, hölls här förvarad, inväntande sitt hemska öde vid triumftåget.

Katolikerna ha naturligtvis omgifvit platsen med många sägner, de flesta orimliga, en del af hvilka före-

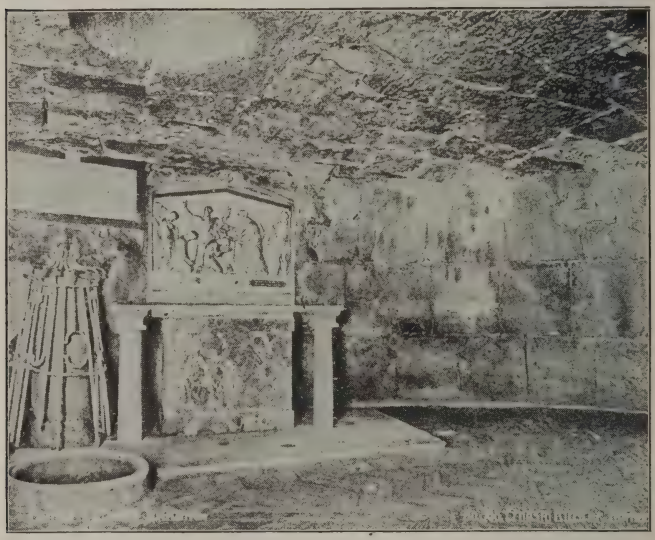

Nedre cellen af Mamertinska fängelset, Rom.

bildas på en relief. Fångar och fångvaktare blefvo omvända, då Petrus och Paulus sutto fängslade här. För att få vatten att döpa dem, knackade Petrus i golfvet, då sprang källan fram. De omvände fångvaktarne släppte ut Petrus, som nu flydde, men återvände, sedan han på Appiska vägen mött Herren. En stenpelare vi-

sas, vid hvilken apostlarne höllos fastkedjade, så ock ett märke efter Petri hufvud, då han hvilade det mot stenväggen. — Frånsett dessa sägner, gifva nyare forskningar rätt stor sannolikhet åt traditionen att apostlarne voro fängslade här.

Angående Pauli andra fängslande vet man ingenting med visshet. Förföljelsernas häftighet hindrade de troende från att nu, som förra gången, möta aposteln vid hans ankomst, om de ens visste något därom. Onesiforus fann honom först efter flitigt sökande, (2 Tim. 1: 17). Han åtnjuter icke den frihet och den mänskliga behandling som han gjorde första gången. Ej häller våga de kristne taga hans parti, endast den trogne Lukas står kvar till det sista. Demas består ej profvet i stridens hetta, lifvet är honom för kärt, han flyr. Vid första förhöret står Paulus öfvergifven af sina vänner. Han önskar att det icke må tillräknas dem. Herren stod i alla fall kvar hos honom, och förhöret blef ett tillfälle att predika evangelium inför själfva kejsaren (2 Tim. 4: 10—17). Den store aposteln, "den gamle Paulus" som han vid ett föregående tillfälle kallar sig, är lika obesegrad, lika trosfrisk som förr, men han känner att slutet förestår. (2 Tim. 4: 6). Han väntar ingen rättvisa af kejsaren, men han vädjar till en högre domstol, till en *rättfärdig* domare. (2 Tim. 4: 8.)

Jag satte mig ned på stengolfvet och läste det sista brefvet till Timoteus. Så har jag aldrig kunnat läsa det förr! Huru han beder, förmanar, varnar, besvär! Hans stora hjärta slår blott för evangelii seger. Sina egna lidanden tänker han föga på. Han önskar blott si-

na böcker och sin mantel — fängelset är kallt och fuktigt — och han beder Timoteus komma före vinterns inbrott.

O ädle Paulus! I marmorpalatserna där borta bo låga tyranner, och du, den ädlaste man som någonsin trampat Roms gator, sitter här i en usel fängelsehåla! Men ditt namn lefver i ära på jorden och du själf bor hos Gud då palatserna äro grushögar och deras ägare äro i helvetet.

Kajus Cestius' pyramid och Ostiaporten, Rom.

Tyrannens dom faller till slut: Paulus skall halshuggas. Vägen till afrättningsplatsen går genom Ostiaporten. Illustrationen ofvan visar den nyare muren och porten, som är byggd öfver den gamla, men pyramiden, Kajus Cestius' grafvård, stod där då. Ett par mil utom staden är afrättningsplatsen. Kyrkan

som utmärker stället, har fått sitt namn — Tre Fontane = Tre källor — af sägnen att de tre källorna sprungo upp då hufvudet föll på marken. En mil närmare staden ligger den stora, kostbara kyrka som bär Pauli namn och säges vara bygd på hans graf.

I detta sammanhang torde det passa att säga något om "de heliga dödas stad", katakomberna. Dessa de förföljdas tillflyktsorter, äro underjordiska gångar och rum, innehållande grafvar, uthuggna i ett slags löst berg, tuff, som förekommer omkring Rom. Hela trakten söderut, ända till tre mil utom staden, synes vara underminerad med dessa gångar. Uppgifter om deras antal variera mycket. Man känner till åtminstone emellan 40 och 50 olika katakomber, hvars gångars sammanlagda längd uppgår till 6 à 7 hundra mil. Gångarna äro från 2 till 4 fot breda, med ett större rum här och där. På somliga platser finner man tre, fyra, ja ända till fem våningar af dessa gångar, den ena under den andra, till ett djup af 70 fot. På dessa platser äro gångarna icke mer än 6 à 7 fot höga, men där det finnes blott en eller två våningar kunna gångarna vara ända till 12 à 15 fot höga. De äro på båda sidor omgifna af tätt liggande grafvar, liknande hyllorna i en butik. Man har försökt att räkna antalet af dessa grafvar, men sedan man räknat 70 tusen, gaf man upp det såsom omöjligt. Enligt uträkningar torde antalet uppgå till 3 à 4 millioner. Först då när uppståndelsens basun ljuder skola väl alla blifva kända. Ej underligt att man liknat katakomberna vid "ett krigsläger af heliga som vänta på att intaga staden."

En del af rummen äro stora nog att rymma ett fem-

tiotal personer. Här samlades de kristna, under förföljelsetiderna, till gudstjänst och brödsbrytande, omgifna af martyrernas kroppar. Hvilka möten må det icke ha

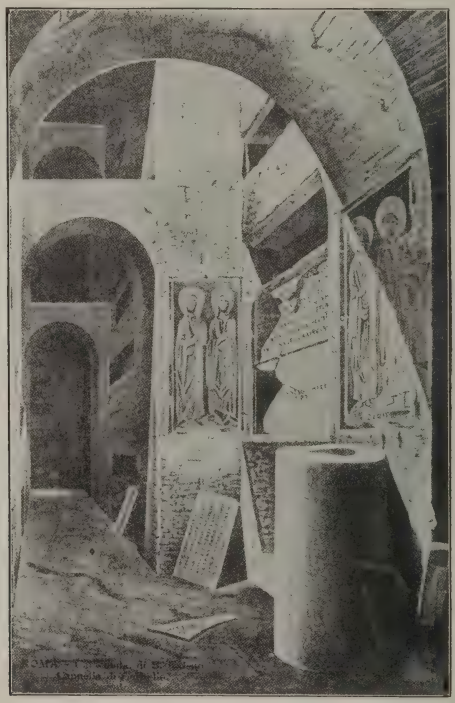

St. Calixtus' Katakomb, Rom.

varit då dessa, "hvilka världen icke var värdig, kringirrande i öknar och berg och hålor och jordens klyftor", samlades här!

Grafskrifterna och inskriptionerna, af hvilka endast

några finnas kvar i katakomberna, de flesta äro förflyttade till vatikanen, utgöra en martyrhistoria i sten. De äro dels groft uthuggna stenskifvor eller cementplattor, dels marmorskifvor, med ingraverad text. Dessa anspråkslösa grafmonument vittna, genom sitt tarfliga utseende och sin ofta ogrammatikaliska text, om sanningen af orden: "icke många visa efter köttet, icke många mäktiga, icke många ädlingar äro kallade". (1 Kor. 1: 26). Men de bära ock vittnesbörd om en segrande tro och ett odödligt hopp. Döden har för dessa själar förlorat sina fasor. "Han gick till Gud", "Han föll i sömn", "Han sofver och lefver i Kristi frid", så omtalas deras död. Ankaret, hoppets symbol, påträffas ständigt, hoppet om uppståndelsen framträder öfverallt. Palmen är martyrskapets tecken, där den finnes inristad hvilar en martyr. Hvilken kontrast emellan kristendomens historia, sådan den är tecknad i dessa stenar, och hedendomens, sådan den läses i Pompeis ruiner!

Vid flera tillfällen var jag nere i olika katakomber, men det oförgätligaste minnet har jag efter ett besök i St. Domitillas katakomb. Ett sällskap bestående af omkring 50 personer hade beslutat att hålla ett möte där, tidigt en morgon. Solen hade just tittat fram öfver kullarna då vi tågade ut på den Appiska vägen. Så hade väl månget litet sällskap förr, under smärtsammare förhållanden, vändt stegen mot samma håll. Vi väntade att återvända som vi kommo, glada och lyckliga, de kanske att återvända i bojor, om ens återvända alls. Komna till katakomben betala vi inträdesafgiften, 1 lira per person, och få af munken vid ingån-

gen ett vaxljus, som är på samma gång vår biljett och vårt ljus. Så nedstiga vi genom mörka trappgångar och vandra, i en lång rad, genom de trånga gångarna, hvar och en bärande sitt ljus. Det är omöjligt att med ord återgifva effekten af denna procession. Till höger och vänster äro heligas grafvar i hundratal, vi vandra bland martyrers hvilorum. Efter någon vandring komma vi

Mötet i St. Domitillas katakomb, Rom.

till ett ovanligt stort rum. Det är just stort nog att rymma hela sällskapet af 50 personer. Här är det vi skola hålla möte. Det är nog icke det första mötet som hållits här, ty mer än en gång hafva nog de kristna samlats här att fira den heliga måltiden. Först sjunges en sång. Någon föreslår att vi skola sjunga hvar och en på sitt språk. Sju olika språk äro representerade i sällskapet. Jag är ensam svensk, och om sven-

skan skall höras med i detta ovanliga möte, som jag så gerna vill att den skall, så måste jag sjunga med, *sjunga,* som jag aldrig kunnat! Men jag sjöng så godt jag kunde:

Fram i Kristi stridsmän,
Fram till heligt slag!
Jesu kors i spetsen
Lede er i dag!

Så följde ett vittnesbördsmöte. Ingen behöfde uppmanas "att säga ett ord" den gången! "Må Herren göra mig trogen intill döden!" sade en broder. "Trogen intill döden!" gengåfvo de dunkelt upplysta hvalfven, liksom om svaret kommit från grafvarna. Med denna "sky af vittnen omkring oss", var det skönt att få bedja honom som gifvit dem kraft att vittna med både lif och död, om nåd att besegra världen och behålla tron. Varma böner uppsändes, af hvilka det tydligt hördes att det var flera än jag som kände sig ofantligt små i den omgifningen. Sedan vi bedit Herrens bön gemensamt, hvar och en på sitt språk, sjöngo vi "Närmare Gud till dig", och så tågade vi ut i ljuset igen. Minnet af den stunden skall lefva hos mig, till den dagen jag träffar dem som voro med på möten där för 18 hundra år sedan.

Roms Coliseum.

ÅTTONDE KAPITLET.

Ruinernas predikan.

EN vandring i *Forum Romanum,* detta den gamla världsstadens hjärta, var som att se en sagovärld förverkligas inför mina ögon. Det talar på samma gång om Roms storhet och om Roms förfall. Här mottogo världshärskarne hopens hyllning, här höll senaten sina sammanträden, här skredo triumftågen fram, här samlades, på en omkrets af ett par (eng.) mil, världens rikedom, prakt, visdom, vältalighet, makt och ära. Och nu letar arkeologens spade fram ur mul-

len hvad som är kvar af storheten! Forum är den jordiska härlighetens graf, bland hvars grusade kolonner och tempelruiner förgängelsen håller dödskväde.

"Det härliga på jorden,
Förgänglig är dess lott."

På fallna tempel byggdes palatser, hvilkas ruiner i sin tur fingo tjäna som grundval för mindre anspråksfulla byggnader, till dess hela härligheten låg begrafven under 20 fots grus, och platsen blef använd till kreaturstorg!

"...Där Tullius talte, böla
hjordar nu."

Stenhögen därborta är allt som är kvar af *rostra,* estraden från hvilken Cicero höll sina odödliga tal. Där hyllades han och där vanhedrades han, ty där uppsattes hans hufvud och hand, sedan han mördats, för att begabbas af de hopar som förr hänförts af hans vältalighet, och dit gick Fulvia för att släcka sin harm genom att spotta i det döda ansiktet och med en nål, som användes till hårprydnad, genomborra den stumma tungan.

Vi söka ett ögonblicks hvila och sätta oss därför ned på en grushög, som råkar vara den runda grundvalen af Vestas tempel. Här var det den "eviga elden" brann, vaktad af åt gudinnan invigda jungfrur. Vestalerna voro afskilda från den yttre världen, de voro antikens nunnor, och voro de trogna sina plikter och löften höllos de i stor ära. Afveko de från dygdens väg så slocknade elden på tempelhärden, då väntade dem ett

hemskt straff, de blefvo lefvande begrafna. Så lydde läran och tron, men i verkligheten voro de, med en dygd i paritet med nutidens nunnors, villiga deltagare i de vidriga orgier som förevigat Roms skam. Den "eviga elden" har ju äfven slocknat — såvida de icke vakta den å annan ort....

Vestalernas palats, med Konstantins basilika i bakgrunden.

Bilden visar vestalernas palats, med Konstantins basilika i bakgrunden. Några prydliga marmorstoder af öfvervestaler, omgifna af i gruset växande blommor, hälsa från flydda tider men tiga om de tragedier, intriger och brott som gruset gömmer.

En kort vandring på *via sacra*, åt Coliseum till, och vi stå framför en af de, från kristlig synpunkt sett, märkligaste minnesstoder som finnes i Rom, den mycket omskrifna Titusbågen. Juden viker af här, säges det, för att slippa påminnas om sitt folks olycka och förödmjukelse. Med denna vård, rest till Titus' ära, ville

senaten föreviga minnet af Jerusalems besegrare och hans blodiga bragder. I den bekanta basreliefen visas huru den sjuarmade ljusstaken, trumpeter och annat segerbyte från Jerusalems tempel, bäres i triumftåget. Ännu efter mer än 18 sekler är väl detta sorgetecken tydligt nog, men tidens tand håller icke desto mindre på att småningom bortgnaga denna påminnelse om Gudsfolkets syndastraff. Det måste anses betecknande att besegrarens ära och den besegrades smälek inristats i samma sten, lefva kvar i samma ruin och gå hand i hand med hvarandra till samma glömska. Och till sist skall det agade barnet — Israel — komma till ära, då gisslet uppbrännes i eld.

På höjden under Titusbågen stannar jag en stund för att betrakta dessa rester af tempel och palatser, murar och pelare, som gifva mig intrycket af ett jätteskelett framkrypande ur sin månghundraåriga graf. Här på den "heliga vägen", öfver denna stenläggning, där jag står, ha Roms fruktade arméer dragit ut till sina eröfringar; här ha de segerkrönte hjältarne vid återkomsten tågat förbi med sina lysande triumftåg. Till vänster ligger den ännu icke utgräfda Palatinen med sina sammangyttrade kejsarpalatser. Öfver vestalpalatsets stenhögar höjer sig hotande den konstantinska basilikans väldiga hvalf, likasom åskådliggörande påfvekyrkans triumf öfver hedendomen, fastän till sist själf en ruin. Där bortom förvillas ögat i ett virrvarr af helgedomar och äreminnen, tillegnade gudar och demoner, hjältar och tyranner, hvarje pelargrupp och hvarje stenröse hugfästande minnet af någon stor hjäl-

Titusbågen.

tebragd, något blodigt dåd eller någon obeskriflig orgie. Nu är härligheten fallen och döden är suverän.

Kyrkan och påfvarne ha vetat att göra sig nytta af den oerhörda rikedom som ruinerna erbjudit. Hvad som varit flyttbart, konstverk, marmor och brons, har förts till kyrkorna för att där beundras och tillbedjas. Den kapitolinske Jupiter får tjänstgöra som Sankt Peter i den stora helgedomen och själfva Panteon har förvandlats till en kyrka. En Paulusbild tronar på

Roms Forum.

spetsen af Markus Aurelius' segerkolonn och själfve kejsar Trajanus har fått lämna platsen på toppen af sittståtliga monument åt en klumpig Petrusstaty, med bronsgloria och nycklar. Till ersättning därför gråter Gregorius den store strida tårar öfver att den ädle kejsaren är dömd till eviga kval; och får då uppenbarelse om att han kan räddas genom att Gregorius antingen i tre dagar uthärdar skärseldens pina eller i hela sitt

lif lider sjukdom. Påfven väljer det senare och räddar så Trajanus från förtappelsen.

Ibland Roms alla ruiner och byggnader, antika och moderna, finnes ingenting som gifver ett så öfvervältigande intryck som den flavianska amfiteatern, Coliseum. Ingenting är väl så omskrifvet, ingenting kan så litet beskrifvas. Inför den grå ruinen sänkes pennan och entusiasmens utrop dör bort i tyst bäfvan. Jag hade lyckligtvis, utan att veta det, valt ett hotell helt nära ruinerna, och hade därför tillfälle att hälsa på där om och om igen. Jag såg den gamla kolossen i morgonsolens glans och i skymningens skuggor, i aftonrodnadens guld och i månljusets silfver, och hvarje gång jag skildes vid den skedde det med ansträngning. Och ännu längtar jag dit igen.

Det var Vespasianus, bäst känd för oss såsom anföraren för de romerska trupperna vid Jerusalem, som påbörjade den stora byggnaden år 72 e. Kr. och hans son Titus fullbordade och invigde den 8 år senare. Den utgör en oval, 1790 fot i omkrets, 620 fot lång, 525 fot bred och 157 fot hög. Spänd tältduk tjänade som tak, att skydda emot regn eller solens hetta. Trots de oerhörda massor som kunde rymmas här — 87,000 säges det — voro ingångar och trappor så talrika och så väl ordnade att platsen kunde utrymmas på fem minuter. Sittplatserna, som höjde sig i terasser från arenan upp till toppen, voro noga indelade för olika rang och klasser. Närmast arenan, för att få förmånen att på nära håll se blodet strömma, voro senatorernas och riddarnes platser. Borgerskapet hade midtelafdelningen och de öfre gallerierna voro för kreti och pleti.

Coliseums historia är från början skrifven i grymhet och blod. Det säges att 12,000 judiska fångar användes vid arbetet, och den stora slagtarboden invigdes med dödandet af 5,000 djur och några hundra människor. Här tjusades de råa massorna med åsynen af huru vilddjur och människor söndersleto hvarandra. När åskådarne tröttnade på vanligt mördande gällde det att raffla dem med öfverraskande grymheter. Arenan fylldes med vatten, på hvilket krigsskepp kämpade med hvarandra tills vattnet var rödt. Blod, blod ville de ha, de rasande hoparna, mera blodtörstiga än vilddjuren, och blod fingo de. — Då ruinen lyste röd i aftonsolen tycktes mig den vara prydd i sin rätta färg, återspeglad inifrån! Sägnen låter Gregorius den store erbjuda en handfull mull från Coliseum, som skänk åt några ambassadörer, och då de visa ringaktning för gåfvan, kramar han mullen och blod dryper därur!

Det säger sig självt att i en tid då de kristna jagades som oskäliga djur, många af dem skulle på en plats som denna få bereda massorna nöje, med att utstå en grym död. Ignatius, biskop i Antiokia, i hvilken traditionen ser det barn som Jesus en gång ställde ibland lärjungarne, var sannolikt den förste kristne som här kastades för vilddjuren. Då han infördes på arenan, knäböjde han och ropade: "Veten, I romare, att jag har icke blifvit förd till denna plats för något brotts skull, utan för att jag skall på detta sätt vinna Guds härlighet. Jag måste som ett sädeskorn malas emellan vilddjurens tänder för att blifva ett passande himlabröd!" De kristna hopsamlade under natten de benknotor, som lejonen hade lämnat, och begrofvo dem.

Antalet af dem som sedan lidit martyrdöden här, uppgifves till 70,000, hvilken uppgift dock måste anses som en gissning, ty de ha kunnat räknas endast af Honom som räknar stjärnorna och kallar dem vid namn.

Det var en molnfri, skön afton, fullmånens silfverslöja gaf ett slags sagolif åt Forum: vestalernas marmorstoder tycktes röra sig och månskenet hjälpte fantasien att återuppbygga och befolka de gamla palatsen på Palatinen. Klockan var 11, och sorlet från gatorna hade tystnadt, då vi, ett par vänner och jag, vände våra steg bort mot Coliseum. Vi ville se terasserna fyllas af åskådare, som för 18 sekler sedan, och det går bäst i månljus. — Komna nära höra vi ur ruinerna sköna röster, det är en sång som ljuder i natten. Vi träda in genom en af hvalfgångarna och stanna. Där borta på arenan står en liten grupp — naturligtvis af våra egna vänner — och sjunger. Det fordras endast en vanligt liflig fantasi för att lefva tillbaka ett par årtusende, och se i den lilla gruppen en martyrskara. Skuggorna på gallerierna, de utskjutande stenarna och de grusade terasserna hjälpa till att bilda åskådare. Ofrivilligt söker ögat de mörka gångarna hvarifrån vilddjuren brukade springa upp. För att göra taflan så mycket verkligare böjer nu den lilla gruppen sina knän i bön. Nu smyga vi oss sakta fram och böja oss med dem, hvarpå följer ett oförgätligt bönemöte. Knäböjande där så många bedit sin sista bön på jorden, bedja vi Honom som gaf dem seger i döden, att göra oss trogna till det sista. Så sjunga vi "Närmare Gud till dig, Närmare dig!"

Jag stannade kvar en stund sedan sällskapet gått. Det var så skönt att dröja i ensamheten, och tänka, se och bedja....

En klocka i ett närbeläget kyrktorn förkunnade midnattstimmen då en ensam vandrare, med en uppmjukad ande och tysta bönesuckar, letade sin väg till härberget, under det de orden ljödo i hans själ.

"Var trogen intill döden...."

"Sunday School Times"-sällskapet.

NIONDE KAPITLET.

Söndagsskolkongressen.

DÅ den första söndagsskolans världskongress hölls i London år 1889, anade väl ingen de världsomfattande möjligheter som denna rörelse medförde. Förenta Staterna sände 253 delegater, den första pilgrimsskara som öfverfarit hafvet i ett sådant ärende. Till den andra kongressen, som hölls i St. Louis 1893, sände England, som alltid varit något saktfärdigare än "kusinerna" på denna sidan, icke fullt 50 delegater. De entusiastiska amerikanerna läto sig dock icke förtryta,

utan sände en delegation på 180 personer till den tredje kongressen i London 1898. Där fattades det djärfva beslutet att hålla den fjärde kongressen i Jerusalem 1904. Öfver 1,500 delegater, representerande 25 olika länder, registrerade här, och intresset öfverträffade allt hvad man hoppats. Det syntes passande att sedan man hade samlats i Jerusalem, den kristna församlingens födelsestad, nästa gång möta i Rom, skådeplatsen för så många af församlingens ädlaste strider och mest lysande triumfer. En entusiastisk delegat sade, med Paulus: "Sedan jag varit i Jerusalem, måste jag ock se Rom." Rätt många, däribland flera framstående kristna i Italien, mottogo förslaget med icke ringa farhågor. Rom är ännu påfvestaden, där katolicismen tränger protestantismen på alla sidor. Och från påfven var det föga troligt någon inbjudning komme. "Men emedan vi kristna tycka om att göra det omöjliga, därför blef det beslutadt att den femte världskongressen skulle hållas i Rom", sade president Warren.

Från alla hörn och kanter af världen samlades de, män och kvinnor, hvilka invigt sina lif åt det uppväxande släktets vinnande för Herren, 1,116 till antalet, representerande 37 olika länder och 46 olika samfund. Öfverallt i staden, i Peterskyrkan och vatikanen, bland turistströmmen i Piazza Venezia och på Via Nazionale, i hotellen och kyrkorna, bland ruinerna och i tafvelgallerierna, möttes ögat af den lilla blå knappen, afbildande en glob med en bibel i hvitt, som utgjorde kännetecknet på delegaterna. De påfliga tidningarne knorrade och fräste, den gamle patern själf inspirera-

de en protest, men vi trängde honom icke. Af de mer än elfva hundra delegaterna var det mindre än tjugo som besvärade honom med ett besök. Man hade samlats i viktigare ärenden än att knäböja för pyntadt stoft. Att vi besökte hans helgedomar och konstsamlingar lär väl icke ha gjort honom gramse, ty det betalade vi för, och påfvar bruka tycka om pänningar.

Men var fader Pius vid dåligt humör så visade sig regeringen så mycket mera tillmötesgående. Konungen sände kongressen sin hälsning, delegaterna gåfvos fritt tillträde till under regeringens kontroll stående museer och konstsamlingar, och till sist, då vi skulle resa, öfverraskades vi af att beviljas från 40 till 60 procent reduktion i biljettpriset på alla statens jernvägar för tio dagars tid. Det gjorde nog påfven ondt — hoppas jag.

Kongressens sammanträden höllos i metodisternas prydliga kyrko- och skolbyggnad, belägen å den historiska Via Venti Settembre. Den gatan har fått sitt namn — "Tjugonde september gatan" — af den för nya Italien så betydelsefulla dagen, den 20 september 1870, då Victor Emanuels trupper marscherade den gatan upp till Quirinalen och där hissade italienska flaggan. I soldaternas spår den dagen följde en man, dragande en kärra full af biblar — en bok som förut varit förbjuden i Kristi ställföreträdares stad! Då soldaterna under folkets applåder tågade förbi, drömde väl ingen om att just på den platsen, där förut ett afgudatempel stått, skulle en dag höja sig en ståtlig byggnad som skulle blifva en centralpunkt för evangelisk verksamhet. Än mindre kunde någon ana att i

den byggnaden, midt emot krigsdepartementet, helt nära det kungliga palatset, skulle representanter från hela kristenheten en gång hålla rådsförsamling om världens intagning för Kristus!

Hur underlig är du i allt hvad du gör,
Hvem kan dina vägar förstå!

Gaf det påfvestolen sorg då de italienska trupperna tågade uppåt Via Venti Settembre 1870, så var det icke mindre olycksbådande då den brokiga, men väl ordnade, söndagsskolhären samlades där 1907. I nästa upplaga af "Satans sorger" borde författarinnan öka katalogen med ännu en , ty påfvestolen och satans tron ha nog ännu sina sorger gemensamt.

Pingstaftonen, den 18 maj, samlades kongressen till sin första session. Det är omöjligt att tillfredsställande beskrifva denna samling. Här representeras pänningar och affärsgeni, intelligens och förmåga, erfarenhet och entusiasm, och hvad som är den viktigaste förutsättningen för vinnande verksamhet, heligt lif och andlig kraft. Vid sidan af amerikanska millionärer sutto mörkhyade egyptier, med sina röda lufvor; tarfligt klädda missionärer och världsbekanta fabrikörer sjöngo ur samma bok; representanter från Texas och Missouri sutto i samma bänk med negrer från Amerika och Afrika; japaneser och ryssar böjde knä sida vid sida; unga söndagsskollärare från England, Sverige och Tyskland samlades omkring grånade missionsveteraner från Kongo och Kina; gudfruktiga pänningegubbar från London, New York och Toronto, tillsammans med missionsarbetare från Tarsus, Mexiko

och Indien, utgörande en kombination som var lika betecknade som den var intressant. Representanter från Kanadas snö och Californias trädgårdar, från Norges fjäll och Kansas slätter, från hafvets öar och Indiens fält, hvita, gula, bruna, svarta, en skara hvars make jag aldrig i lifvet väntar att se mer, och alla sjunga de, hvar och en på sitt språk:

Fram I Kristi stridsmän,
Fram till heligt slag!
Jesu kors i spetsen
Lede er i dag!

De svenska delegaterna vid kongressen.

Olika språk, olika hem, olika seder, olika samhällsställning, men samme Gud, och därför samma intressen, samma sång och samma mål: världens evangelisering!

"De som äro från Italien hälsa eder!" stod att läsa på stora motton uppslagna på väggarna. Och de häl-

sade oss äfven med sång, en sång hvars make jag aldrig hört. De äro födda att sjunga, detta folk som "dricker solens vin uti ett evigt rus". Känslig, trånande, smältande är deras sång, som solskenet vid hafsstranden en frisk sommardag. Men icke kan jag tycka att den italienska sången representeras af de galande italienska sångerskor jag någon gång har lyssnat till i Amerika. De kanske ha sjungit *för* grannt, så jag icke begripit det!

Sedan Enrico Piggett, ordförande i Italiens söndagsskolkomité, hälsat oss välkomna, introducerades en blyg ung kvinna, som i egenskap af lärarinna skulle hälsa oss välkomna å de lokala söndagsskolornas vägnar. President Warren introducerade henne som "en lärarinna i en af Roms söndagsskolor, miss Italia Garibaldi, sondotter till den store frihetshjälten". Då blef det ljud! Hela hopen reste sig och hurrade och viftade med näsdukar och flaggor, tills den unga kvinnan blef helt förskräckt, synbarligen icke vetande antingen hon borde stanna kvar på platformen eller stiga ned. Slutligen blef det så lugnt att hon kunde göra sig hörd, och då höll hon ett anslående tal. "Att Italien och Amerika äro goda vänner, det är ingenting att undra på" sade hon, "ty de enda ord af uppmuntran som kommo till min farfar och hans kämpande medpatrioter då det syntes som mörkast för mitt lands framtid, kommo från Amerika". Då var det amerikanerna som läto höra af sig må tro! Den unga kvinnans fader, Garibaldis son, var äfven med och sade några ord. Han, såväl som hela familjen, är troende och tillhör en kristen församling i Rom.

Förenta Staternas ambassadör, Hon. Lloyd C. Griscom, höll äfven ett utmärkt tal. Vid dess slut dekorerades han med kongressens insignier, hvilket syntes behaga honom väl, ty han stod då upp och inbjöd hela kongressen till en mottagning i amerikanska legationen. Enär jag aldrig varit med om så viktiga funktioner förr, var jag tvekande om jag skulle våga mig med eller icke. Men i det brokiga hvimlet kunde hvem som hälst våga taga plats. Vi mottogos vid porten af rödklädda herrar som bugade sig så djupt som om vi varit grannare än de. Så fördes vi uppför marmortrappor, genom långa korridorer, in i rum så fina som det gamla palatsets i Neapel. Så uppställdes vi alla i rad, och där stod jag med mössan under armen, flyttande mig ett steg nu och då, allt efter som raden skred framåt, i två runda timmar. Är det så det går till vid mottagningar, då skulle jag aldrig ha någon mottagning, om jag vore ambassadör. Det är ju bara en plåga! Men snart hade vi börjat komma så nära att vi kunde höra namnuppropningen inne i det rummet där hvarje person introducerades för ambassadören och hans fru. Nu hörde jag huru man omkring mig började hviska om hvad man borde säga till ambassadören, ty hvar och en ville säga något odödligt, och tillfället var kort. Jag hade alla mina koncept hemma och gaf därför upp tanken på något anslående tal. Men så fick jag höra, då vi kommo på sju rums afstånd från mottagningssalen, huru hvarje namn med titlar, långa och vördnadsbjudande, uppropades så högt att det hördes i många rum. Då jag

kom nära nog att få en glimt af härligheten såg jag ett par långa herrar i frack, som mottogo visitkorten och utropade namnet och hvad därtill hörde, och så grep ambassadören den utropades hand och vände sig mot sin fru, som då gjorde en bugning, och så var alltsammans öfver och vederbörande fann sig i nästa rum innan ett enda ord af det beredda talet sett dagens ljus. Nu voro goda råd dyra. Om jag ändå hade haft en titel att hugfästa min presentation med! Det var då ett missöde, är jag *ingenting?* Jo, jag är ju ende svensken från Amerika — där har jag det! Jag tog upp min penna och skref på mitt kort: "Representerande ett par millioner svensk-amerikaner". När så min tur kom, ropade herrn i fracken: "Gust. F. Johnson, representerande ett par millioner svensk-amerikaner!" Jag rätade på mig och anlade värdighet. Ambassadören skrattade och presenterade mig för sin fru som "representanten för ett par millioner af *våra bästa medborgare.*" Och med den äran var jag nöjd....

Söndagen, pingstdagen, var en dag som aldrig förgätes. Kl. 8 på morgonen hörde jag den bekante Londonpredikanten, F. B. Meyer, predika i Waldenserkyrkan. Kl. 11 f. m. predikade biskop Hartzell i metodistkyrkan, kl. 3 e. m. höll Campbell Morgan konferenspredikan öfver orden: "Låten barnen komma till mig och förmenen dem icke; ty sådana hörer Guds rike till". Jag har försökt att predika öfver den texten förr, men nu sedan jag hörde Morgan, försöker jag det icke mer. Det *var predikan!* Hvem kunde tro att det fans så mycket i de orden — och ändå ingenting om dop! Morgan är en genius, en koloss. På

aftonen hölls ett internationelt tacksägelsemöte vid hvilket de olika nationerna sjöngo Guds lof på 20 olika språk.

Så följde fyra dagar af kristlig gemenskap, helig entusiasm, biblisk undervisning och oförgätlig inspiration. Att få lyssna till sådana män som Marion Lawrance, Amerikas främste söndagsskolman, Frank L. Brown, organisatören af Japanska Söndagsskolföreningen, Hartzell, Afrikas apostel, för att nu icke uppräkna Meyer, Morgan, Warren, Tyler, och tjogtals flera, det är en förmån som icke återkommer många gånger i lifvet. Icke minst lifvande var det att få sammanträffa med sant gudfruktiga millionärer och se huru de släppte till dollrarne då deras hjärtan rördes. Jag har alltid undrat om en millionär kunde vara en sann kristen, tills jag träffade dr. Bailey från Philadelphia. Men så gifver han så godt som hela sin inkomst till missionen, och det utan att göra så mycket väsen af det att det ens blir kändt.

Mycket för hastigt ilade dagarna, vi visste icke ordet af förr än det var tid att börja säga afsked. Ett möte till skulle dock hållas, ett bönemöte — i Coliseum! "Det är omöjligt, myndigheterna tillåta det icke" upplystes vi om. "Emedan det är omöjligt måste det ske" var kongressens utslag. Och så blef det.

Det finnes en målning i vatikanen som kallas "Det sista bönemötet". Af den föres man tillbaka till den tiden då de kristne kastades för vilddjuren. (Se bilden sidan 144.) Det stora Coliseum är fullt, från lägsta terassen i senatorernas afdelning och upp till sista raden i pöbelgalleriet. Kejsaren har lofvat folket ett

blodigt skådespel. Blodtörsten hos hopen har väckts genom några förberedande grymheter, hvarvid några djur och några gladiatorer ha fått släppa till lifvet. Nu gifver kejsaren ett tecken, de döda kropparna släpas undan, gladiatorerna aflägsna sig och den redan blodiga arenan är tom på några ögonblick. Då öppnas en dörr från en af de underjordiska gångarna och ett litet sällskap män, kvinnor och barn framträder. Det är några af de hatade kristne. Men skall icke tyrannen ha barmhärtighet med den lille gossen där, eller modern med barnet i sin famn? Ack, barmhärtighet är ett främmande ord för dessa människor. — Se, nu böja de sig i bön, det lilla sällskapet, en gammal man beder, med ansiktet vändt mot himmelen. Han ser mer än de på blod väntande tusen som omgifva dem, han hör mer än det dofva rytandet af de hungriga lejonen i cellerna under arenan. Han ser något af hvad Stefanus en gång såg. Så beder han med den lilla värnlös hopen, det är deras sista bön. En fallucka öppnar sig och ett stort lejon kommer upp och ser sig omkring några fler vänta i uppgången. Ännu ljuder den gamles bön. Men snart ha de hungriga vilddjuren fått syn på den knäböjande skaran, och med hemska rytanden öfverfalla de dem. Åskådarne applådera, kvinnorna, grymmare än hyenor, klappa sina ringprydda händer af förtjusning, vid åsynen af det gräsliga skådespelet. Ett par lejon komma i strid om den lille gossens kropp och i sitt raseri sönderslita de honom. Det är signalen för den vildaste munterhet. Sådana syner älskade romarne att se. — Men det är snart öfver. Af den lilla martyrskaran finnas endast några benknotor

"Det sista bönemötet."

Bönemötet i Coliseum den 23 Maj 1907.

kvar, lejonen jagas ned i sina kulor igen och åskådarne börja skingras. Aftonen inträder och den klara månen lyser ned emellan marmorväggarne på en blodd ränkt mark som ropar till himmelen.

Gud har hört martyrernas bön....

Och därför blef det *icke* "det sista bönemötet!" Den 23 maj 1907, samlades 1,500 kristna från alla delar af världen, för att just på den plats där man gjort de hemskaste försök att släcka kristendomens fackla i ett haf af blod, just på samma plats, med lofsånger och jubel visa en värld att Jesu fana segerrikt svajar öfver tyranners grafvar och afgudatempels ruiner. Neros gyllne palats är en grushög ett stycke ifrån, Jupiters tempel och den heliga eldens altare ha uppgräfts ur mullen, själfva Coliseum är en fallande ruin, men den eviga sanning för hvilken tusenden här hafva offrat sina lif, den har i dag samlat denna skara män och kvinnor från hela jorden, för att sjunga det namnets ära som människor och djäflar ha försökt att utskrapa ifrån jorden!

Då Marion Lawrance, från Toledo, Ohio, läste Ebreerbrefvets tolfte kapitel, om den oss omgifvande skyn af vittnen, så var det som om de grusade gallerierna omkring oss plötsligt blifvit fullsatta, icke af sådana vilddjur som förr, utan af de tusenden som här offrat sina lif för mästaren. Vi stodo på helig mark, det kändes. Dr. Rhoades, från St. Louis, ledde i bön, en bön som icke var ord blott. Så läste den gamle kämpen, F. B. Meyer, ett rörande poem, grundadt på en i St. Agnes' katakomb funnen inskription, om huru arkitekten för den väldiga byggnaden själf blef dödad

här. Han var en kristen, men i tysthet, och då han en gång såg fyra af sina ungdomsvänner lida för sin tro, så kunde han ej längre tiga, utan rusade fram till kejsaren och ropade högljudt att han äfven var en kristen och ville hällre dö med sina vänner än äras af deras mördare. — Sedan Meyer slutat började hela skaran, femton hundra människor, att sjunga den odödliga sången:

All hail the power of Jesus' name!
Let angels prostrate fall;
Bring forth the royal diadem,
And crown Him Lord of all!

Vi voro segerdruckna. Sången ville ej sluta. Under strida tårar sjöngo vi om och om igen: "Krön honom kungars kung!" Det var värdt att resa till Rom för att få vara med på ett sådant möte som detta. Från de dystra gamla murarne, där tusende odjur applåderade de kristnas lidanden; från stenhögarne nere i Forum; från ruiner och grus; från hela gamla Rom, begrafvet i underjorden, tyckte jag mig höra ett kufvadt erkännande, ett doft eko af Julianus' ord: "Så har du ändå segrat, du galileer!" Och under tiden dånade från den gamla amfiteatern åter och åter de orden:

"Krön honom kungars kung!"

På Grand Kanal, Venedig.

TIONDE KAPITLET.

På hemvägen.

MAN skiljes från Rom med saknad. Har man då haft ett så trefligt sällskap som jag hade, så blir saknaden smärta. Fredagen den 24 maj afreste jag från Rom, med Florens som mål, dit jag anlände efter 5 timmars resa. Jag fann ett utmärkt härberge, utmed Arnofloden, och en timma efter min ankomst var jag i gång med att bese staden. Jag hade endast två dagar för Florens, och därför var det bråd-

ska. De oöfverträffliga konstsamlingarna i Uffizzi och Pitti egnades därför blott ett hastigt besök, oaktadt de innehålla några af världens mästerverk. Jag kom — jag såg — men jag skall ingenting säga, ty läsaren torde vara lika trött af beskrifningar som mina ögon voro af att se. Det var för mycket på en gång. Katedralen, hvars torn Ruskin påstår vara ett prof på världens mest fulländade arkitektur, är en mörkrets boning där stora syndare ligga begrafna. För stadens gode människor har det icke funnits rum där, fastän dessa ej varit så många. Savonarola, den bäste man Florens någonsin haft, blef ej begrafven alls. Sedan han blifvit hängd i en galge, tändes ett bål under honom, och askan kastades i Arnofloden. En bronsplåt i stenläggningen på torget utmärker platsen för hans aflifvande. Hade han bara låtit muta sig att tiga med sina straffpredikningar så kunde han också haft en graf vid sidan af röfvarne i katedralen. Han dundrade emot prästerna, de voro "en hop svin som rotade i vingården; i den gamla kyrkan var kalken af trä och prästen af guld, nu var det tvärt om." Härskaren i Florens, Lorenzo de Medici, försökte muta honom med gåfvor, men det misslyckades. "En god hund låter icke locka sig af de ben röfvaren kastar till honom," påstod munken. Själfva påfven, den usle Alexander VI, sökte vinna honom med att bjuda honom en kardinalshatt. Som en sann gudsman lär han ha svarat: "Jag fikar icke efter någon annan röd hatt än en som är färgad af mitt blod." Nu, 400 år efter hans död, buro prästerna hans silfverbild omkring i kyrkan,

hvilken de trogne kysste — och gåfvo prästen pänningar.

I Santa Croce kyrkan måste jag titta in, för att se Dantes monument och Galileos och Michaelangelos grafvar. Den senares grafvård är ganska tilltalande.

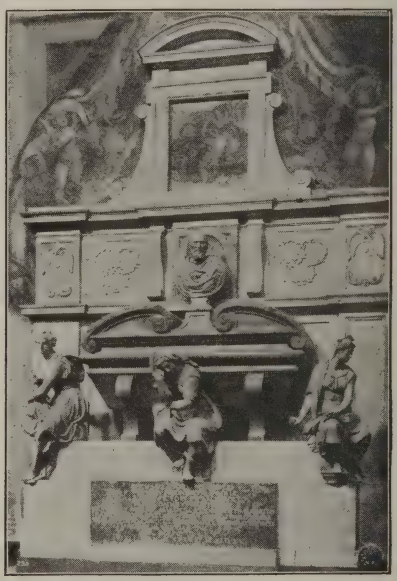

Michaelangelos graf, Florens.

De sköna konsterna sitta, under bilden af gracer, vid grafven sörjande. Man kan dock ej undgå att känna det otillfredsställande i äfven de skönaste grafvårdar. Den som i lifvet gjort något blir ihågkommen genom sitt verk. Den som ingenting gjort är bäst glömd.

Men det är ingen tid att filosofera. Jag skall göra

ett kort besök i Venedig, staden där "gatorna" äro af vatten. Från Florens till Venedig är 7 timmars resa med tåget. Utan att ha planlagt det kom jag till Venedig just vid den tid man bör anlända, nämligen kl. 10 på aftonen. Gondolafärden genom de smala kanalerna, här mörka som Egypten, där belysta af en genomträngande månskensglimt, årornas plaskande och gondoliernas oefterhärmeliga varningsrop vid bryggor och

Parti af Venedig.

hörn, är något lika obeskrifligt som intressant. En gondolafärd på den som ett stort S genom staden löpande kanalen — den säges ha gifvit oss vårt dollarsmärke — om aftonen, då sångarskaror i illuminerade gondoler gifva serenader, det är som en färd genom ett sagoland. Det stora St. Markustorget är stadens hjärta. Där samlas tusental om kvällarna, för att sitta utanför kaféerna och läpja sitt vin, lyssna på den sköna musiken och språka. Tvänne kvällar var jag där, den

ena kvällen var där nog en 5 à 6 tusen människor, men jag såg *icke en enda drucken man.* Dessa veckor som jag varit i Italien har jag besökt flera af landets största städer, besett sämre såväl som bättre stadsdelar, varit ute vid olika tider på dygnet, och ändå har jag på hela tiden sett endast 3 druckna personer! Och ändå dricka alla människor vin, öfverallt och vid alla tillfällen.

Matande dufvorna vid St. Markuskyrkan, Venedig.

St. Markustorget har sitt namn af den gamla Markuskyrkan, hvars största intresse icke är dess helgonbilder eller den rika interiören, utan de tusental tama

dufvor som ha byggdt sina bon i dess torn och fasader. Vill man göra närmare bekantskap med dem, så köper man bara en handfull majs af gubben vid kyrkodörren, och då har man många vänner så länge majsen räcker.

Vid sidan af Markuskyrkan ligger det dystra dogepalatset, ett minne från republikens dagar. Dess mission synes ock vara att gifva dystra intryck, ty af allt hvad det har att bjuda främlingen på, är ingenting så tilltalande som åsynen af den tomma ramen bland do-

Dogepalatset, Venedig.

gernas taflor, i hvilken man läser: "Denna plats skulle innehafts af Marino Falieri, som blef halshuggen för förräderi emot republiken." Länge och vemodigt dröjer ögat vid den tomma platsen, man kommer att tänka på Judas och Demas och många andra....

Från palatset till — fängelset, är det, som så ofta är fallet, blott några steg. "Suckarnes bro" förbinder

dem båda. Öfver den ha väl många arma gått *en* gång, ej så många ha kommit tillbaka. Fängelset är ett af de vedervärdigaste i världen. Det är kanske väl att dystra murar och mörka hålor icke kunna tala så *vi* höra det, berättelserna skulle blifva för mörka. Men det finnes *en* som hör stenars vittnesbörd. Och han blir den siste domaren.

Suckarnes bro, Venedig.

Väl mindre dystert, men icke mindre lärorikt var det att se tillverkningen af de fina konstverk i glas som gifvit Venedig världsrykte. Hans majestät konungen

af Siam, Chulalongkorn — länge lefve hans oändliga namn! — hade varit i Venedig några veckor förut och gjort uppköp för 2 millioner franc. Jag såg på kuriositeterna — men jag köpte icke så mycket.

Domkyrkan i Milano.

Från Venedig gick resan till Milano. Där stannade jag blott en dag, ty domkyrkan som är det sevärdaste, var snart genomvandrad. Och dessutom började jag bli hemsjuk. Denna helgedom har kallats "världens åttonde underverk", och alla kraftord jag känner till ha blifvit begagnade vid dess beskrifning, så det äi ingenting kvar för mig att säga. Vid åsynen af dess mer än femtio marmorpelare, dess 3 stora korfönster med sina 350 nytestamentliga bilder i konstglas, samt

dess mosaiker och målningar, kunde jag blott undra hvad den egentligen skulle vara till, ty att blott *betraktas* är väl ändå en allt för tarflig uppgift för tillvaron, t. o. m. för en kyrka.

Comosjön, Norra Italien.

Nu stod jag färdig att säga Italien farväl. En timmas resa förde mig till de norditalienska sjöarne Como och Maggiore, hvilkas naturskönhet är en hvila för det af kyrklig grannlåt trötta ögat. Man är i behof af en båtfärd sådan som den Comosjön erbjuder, sedan man tillbringat några veckor i Italiens kyrkor. Efter 6 timmars båtfärd är man i Lugano, där man stiger ombord på St. Gotthardtåget. Nu märker man strax att tyskarne ha hand om jernvägen, det är så mycket bättre ordning och bättre betjäning än i Italien. Äfven de italienska jernvägarna ha sina företräden, banan är dubbelspårig och alltid i godt skick, tågen gå med försvarlig hastighet och andra klassens biljettpris är

ungefär lika med biljettpriset i Amerika. Men det finnes intet poletteringssystem för resgodset, och den baggage man ej kan föra med sig i kupén måste erläggas afgift för. Intet dricksvatten finnes i kupéerna och frågar man efter det vid stationerna, så betyder det dricksspänningar åt den som visar hvar det finnes och dricksspänningar åt den som letar rätt på det gömda dricksglaset. De många tjänstemännen, hvilka alla måste ha dricksspängar, om de skola göra något annat än prata, äro den resandes pröfvostenar. En af vårt sällskap hade beslutat sig för att bryta med oseden att gifva dricksspängar, men han gjorde sig så olycklig, att han snart beslöt att "i Rom göra som romarne göra". Hans kappsäckar försvunno så snart han tog ögonen ifrån dem, hans mat var ibland söt, då den skulle vara salt och salt, då den skulle vara söt. En gång vände han sig klagande till hotellvärden, hvilket hade till följd en ryckning på axlarne och ett fyrverkeri af ord — och vid middagen råkade (!) en uppassare spilla soppan öfver honom! Så snart han gaf efter för den gängse sedan, att gifva dricksspängar, så voro hans missöden slut.

Det är en omväxlande väg vi i dag farit. Först lämnade vi Milano med tåg, en timma senare stego vi ombord på den lilla ångaren som förde oss öfver Comosjön till Menaggio. Därifrån fördes vi öfver bergåsen till Porlezza af ett litet tåg som såg ut som en leksak. Åter en båtresa öfver Maggioresjön, därpå uppför den branta bergsväggen i en hissvagn, och nu börjar naturen bli majestätiskt vild, ju närmare vi komma Alperna. Airolo är den sista stationen söder om Al-

Airolo, sista stationen söder om Gotthard-tunneln.

perna. Så snart man lämnat den, störtar tåget in under de snöbetäckta fjällmassorna, för att i 25 minuter

St. Gotthard-tunnelns norra port.

leta sin nio mils långa, krökande väg genom St. Gotthardfjällets hjärta. Då man kommit några mil in i

berget, börjar det kännas varmt och tryckande och det är med en känsla af lättnad man vid Göschenen, tunnelns nordliga port, åter mötes af dagsljuset. Härifrån ilar tåget ned genom den mångbesjungna Reussdalen, i den härligaste omgifning jag någonsin skådat. Dalens grönska och Alpernas snö mötas som förtroliga vänner, ett stycke uppåt bergens sidor. På branta sluttningar, där man tycker ingen fot skulle kunna finna fäste, valla herdar sina hjordar. Tåget passerar Fluelen och Altdorf, skådeplatsen för William Tells bragder, och efter en timmas resa genom Schweiz' paradis, trakterna omkring Vierwaldstättersjön, är man i Lucern. Där skall jag stanna i 3 dagar, för att göra några utflykter i Alperna och på sjön. Tänk hvad människors storverk förblekna, då man får se Guds verk! Hvad äro väl marmorhögar och tegelmurar emot fjäll och sjöar!

Ifrån Lucern reste jag direkt till Paris, det är en dagsresa. De 3 dagar jag var i den franska hufvudstaden, tillbragtes till största delen på omnibustaken, ty därifrån har man det bästa tillfället att se stadens gatulif. Resan från Paris till London går på en half dag. Man reser med tåg till Calais och öfver den 20 mil breda engelska kanalen, till Dover, med ångbåt. I London tillbringade jag det mesta af de 3 dagar jag väntade på båten, i britiska museet och på omnibustaken. Emedan jag var där öfver en söndag, gick jag och hörde Campbell, gamle Parkers efterträdare i City Temple, han som uppfunnit en ny "kristendom" utan Kristus. Mig föreföll hans tal som futtigt non-

sens. Kanske jag icke är lärd nog att fatta hans djupheter....

Nu började jag bli obotligt hemsjuk. Det var därför med stor glädje jag den 4 Juni steg ombord på den präktiga postångaren, "Kronprinz Vilhelm", i hopp om att 6 dagar senare vara i New York. Komna tusen mil ut på hafvet strejkade eldarne, och för en dag såg det ut, som om vi lite hvar skulle få lära oss att skyffla kol. Obehagliga uppträden förekommo, och ehuru våra sympatier voro med de dåligt aflönade arbetarne, kunde vi icke undgå att känna det en smula kusligt att midt på hafvet lämnas utan ångkraft. Slutligen drefvos eldarne tillbaka till arbetet framför revolvermynningar.

Den 12 Juni var jag åter, efter en 12 tusen mils lång resa, tillbaka på amerikansk jord. Ack hvad det kändes godt! Vi svensk-amerikaner veta icke huru mycket vi älska vårt adoptivland förr än vi lämnat det någon tid. I New York förlorade jag ingen tid, med första tåg ilade jag västerut. Jag ville ingenting mer se just nu, inga konstsamlingar, inga fornlämningar mera nu, jag ville bara *hem!*

Och nu står jag välbehållen åter vid det kära hemmets dörr, den käraste plats jorden har för mig. Och där inne väntar mig ett välkommen som är för *mig, mig ensam*, och därför räcker jag läsaren, med ett "tack för sällskapet", handen till

FARVÄL!

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 112168379